БҮХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

41-дэхи жэлээ гарана.

БУРЯАД ҮНЭН

КПСС-эй Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй, Министрнүүдэй Соведэй орган

№ 175 (10543) | 1964 оной июлиин 25, суббото | Сэн 2 мүнгэн

ЖЭЛЭЙ ТҮРҮҮШЫН ХАХАДТА
РСФСР-эй арадай ажахын хүгжэлтэ

Россин Федерациин ажалшад хадаа партиин XXII съездын, КПСС-эй ЦК-гай удаадахи Пленумүүдэй түүхэтэ шиидхэбэринүүдые бэелүүлэн, энэ жэлэй түрүүшын хахадта арадай ажахые хүгжөөхэ, арадай байдал улам һайжаруулха, болбосоролыень дээшэлүүлхэ талаар саашанхи амжалтануудые туйлаа.

РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй дэргэдэхи Центральна статистическэ управлени иигэжэ мэдээсэнэ. Жэлэй түрүүшын хахадта республикын промышленность продукци бүхы дээрэнь гаргаха, тон шухала олонхи зүйлнүүдые гаргаха түсэбөө үлүүлэн дүүргээ. Үнгэрһэн табан жэлэй болон энэ жэлэй түрүүшын хахадай турша соо долоон жэлэй даалгабаринуудһаа гадуур 25 миллиард үлүүтэй түхэригэй промышленна продукци гаргагдаа.

РСФСР-эй промышленностьда ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэ хахад жэлэй түсэб үлүүлэн дүүргэгдэө. Ажалай бүтээсэ нёдондо жэлэй түрүүшын хахадайхитай сасуулбал, 4 процентээр ехэ байна. Продукциин өөрынь үнэ хямдаруулха даалгабари дүүргэгдэө.

Республикын химическэ индустри хурдан түргэнөөр хүгжэжэл байһаар. Тэрэнэй гаргадаг бүхы продукци нёдондо жэлэй зохихо үеынхитэй сасуулбал, 13 процентээр нэмээ. Хара болон үнгэтэ металлнуудые түлишэ болон электрын элшэ хүсые, барилгын материалнуудые гаргалга дээшэлээ. Бүхы промышленна үйлэдбэриин хэмжээнэй ургалтаһаа машина бүтээлгын продукци түргэнөөр нэмэнэ. Химическэ түхеэрэлгэнүүдые, нефтеаппаратурануудые, хүдөө ажахыда хэрэгтэй олон машинануудые бүтээлгэ түргэнөөр хүгжөө.

Хүдөө ажахыда зорюулагдаһан бүлэг соонь иигэжэ мэдээсэгдэнэ. Хабарай хожомдожо болоһон байгаашье һаань, тарилгэ эмхитэйгээр, богонихон болзор соо хэгдээ. Хабарай ургамалнууд хараалагдаһанда орходоо ехээр таригдаһан байха юм. Колхоз, совхозууд нёдондонойхидо орходоо шэниисэ, ороoһото бобово ургамал, саахарай свекло, наран сэсэг ехээр тариһан байна. Хойто Кавказда ороoһото ургамалнуудые хураалга түлэг дундаа, Поволжиин областьнууд ургаса хураалгые эхилээ.

Ашаа шэрэхэ түсэбөө түмэр замай транспорт үлүүлэн дүүргэө. РСФСР-эй Автомобильна транспортын болон шоссейнэ харгынуудай министерствын автотранспортаар ашаа шэрэлгэ 13 процентээр нэмээ. Гол мүрэнэй болон агаарай транспортаар ашаа шэрэлгын хэмжээн нэмэһэн байна.

Үйлэдбэриин шэнэ борилгануудые түргэнөөр ашаглалгада үгэхэ, капитальна барилгада һомологдоһон мүнгэ зөөриие бүри ашагтайгаар хэрэглэхэ хэрэгтэ республикын барилгашад хүсэлэл оролдолгоёо зорюулаа. Химическэ промышленностьда, хара металлургида, нефть шанаржуулдаг промышленностьда шэнэ предприятинууд нэмээ, электростанцинууд шэнээр баригдаа, машина бүтээлгэдэ, барилгын материалнуудай промышленностьда, бүд нэхэлгын болон эдеэ хоолой промышленностьда шэнэ предприятинууд ашаглалгада үгтөө. РСФСР-эй мэдэлэй ажахынуудта бүхы дээрээ гүрэнэй гаргашаар 3,4 миллиард түхэриг сэнтэй гол фонднууд нэмээ.

Нёдондо жэлэй энэ үетэй сасуулбал, республикын подрядна организацинууд хүдэлмэриингөө хэмжээе 8 процентээр дээшэлүүлээ. Ашаглалгада үгтэхэ барилгануудые түгэсхэхэ хүдэлмэриин түсэб 101 процент дүүргэгдэһэн байна гээд РСФСР-эй ЦСУ-гай мэдээсэл соо тэмдэглэгдэнэ.

РСФСР-эй арадай ажахыда хүдэлдэг хүдэлмэришэд болон албан хаагшадай тоо нёдондо жэлэй түрүүшын хахадайхитай сасуулбал, 1200 мянган хүнөөр олон болоо. РСФСР-эй хүн зон ниитын фонднуудһаа гэгээрэлэй, медицинэ хангалгын хэрэглэмжэдэ, амаралтануудай түлөөһэндэ, социальна тэдхэмжэдэ, бусад түлөөһэнүүд болон хүнгэлэлтэнүүдтэ 11 миллиард шахуу түхэриг абаһан байна. Энэнь 1963 оной түрүүшын хахадайхида орходоо 600 миллион түхэригөөр ехэ юм.

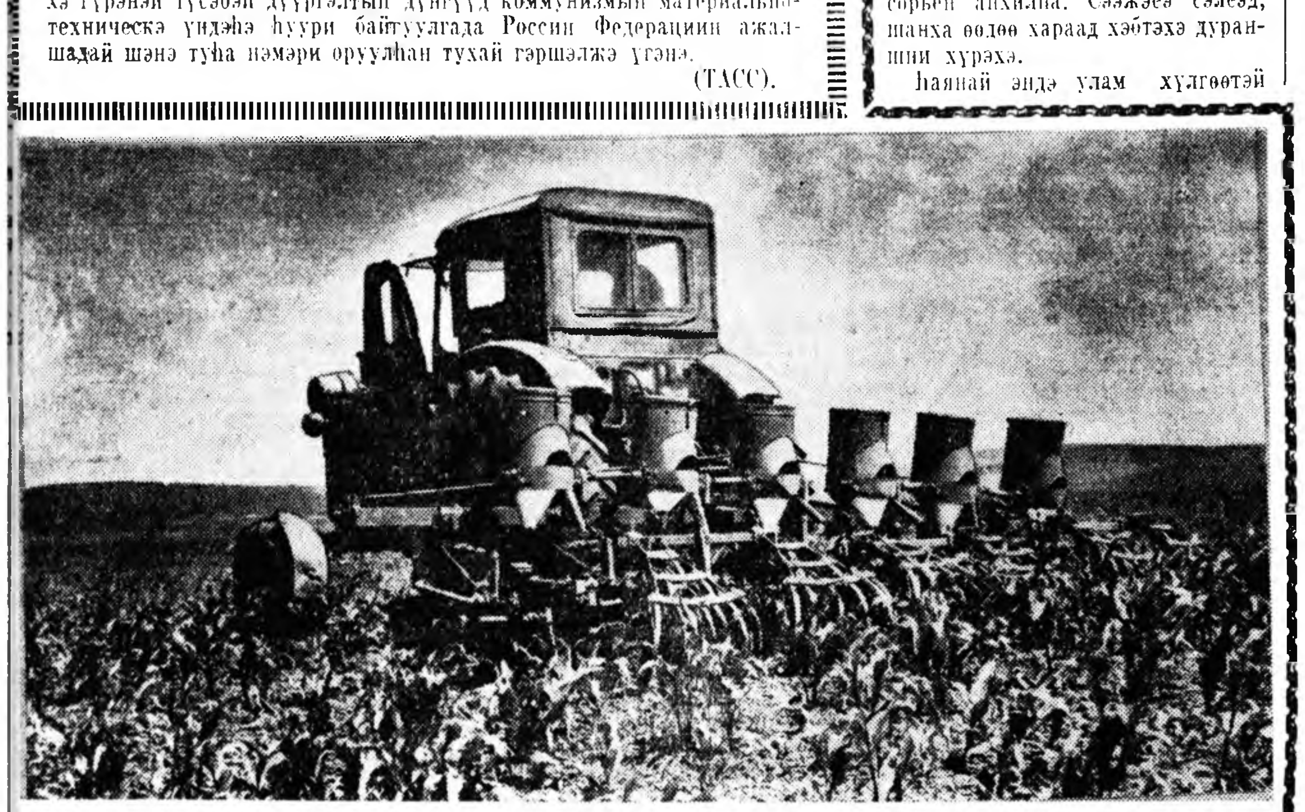
Гэр байрын, культурно-ажаhуудалай барилга республика дотор үргэнөөр хэгдэжэл байгаа. Хамта дээрээ 11 миллион шахуу дүрбэлжэн метр талмайтай байрын гэрнүүд гү, али 270 мянган аятай зохид квартира гүрэнэй мүнгэ зөөреэр баригдажа, ашаглалгада үгтөө. Тэрэнһээ гадна организацинуудай мүнгэ зөөреэр, тэрэшэлэн хүн зоной өөһэдынь нөөсэ болон гүрэнэй урьһаламжаар олон гэрнүүд баригдаһан байна.

Гүрэнэй болон кооперативна худалдаа наймаан ниитын эдеэ хоолые оруулалсан, 27,8 миллиард түхэригэй наймаа хээ. Нёдондонойхитой жэшэбэл, сасуулагдамал сэнгээр наймаа хэлгэ 4,1 процентээр нэмээ.

РСФСР-эй зоной тоо 1964 оной июлиин 1-нэй байдалаар 125 миллион үлүүтэй хүн болоһон байна.

1964 оной түрүүшын хахадта РСФСР-эй арадай ажахые хүгжөөхэ гүрэнэй түсэбэй дүүргэлтын дүнгүүд коммунизмын материально-техническэ үндэһэ һуури байгуулгада Россин Федерациин ажалшадай шэнэ туhа нэмэри оруулха тухай гэршэлжэ байна.

(ТАСС).

Мухар-Шэбэрэй үйлэдбэриин управлениин «Забайкалец» колхозой механизаторнууд энэ жэлдэ 1000 гектар кукуруза ургуулжа байна. Зураг дээрэ: кукурузын ургасада нэмэлтэ тэжээл оруулагдана.

А. ИСТОМИНОЙ фото.

КУКУРУЗЫН УРГАСА ҺАЙН

Манай звено жэлһээ жэл бүри кукурузын бараг һайн ургаса абана. Нёдондо гектар бүриһөө дунда зэргээр 482 центнер ногоон набша нахаа хуряагдаһан юм.

Мүнөө жэл 165 гектар газартаа уг шэбхэ гаргажа, кукурузаяа бултыень «квадратно-гнездовой» аргаар, эрхим болзорто таряа һэмди. Ургамалай гарахын урда тээ, гаража байха үедэнь борнойлогдоо.

Кукурузын эшэнүүдэй томо болоhотой сасуу зурууд хоорондохиинь элдүүрилжэ захалааб-ди. Эдэ үдэрнүүдтэ хоёрдохёо элдүүрилжэ дүүргэхэмнай. Энэ элдүүрилгэ хэхэдээ минеральна үтэгжүүлгэ тараалсанабди.

Ургасамнай яһала һайн. Зарим газараараа эшэнүүдынь метрһээ үндэр болонхой. Тиигэжэ энэ жэлдэ гектар бүриһөө 300 центнер ургаса абаха гэһэн уялгаяа үлүүлэн дүүргэхээр хараалнабди.

П. ЮСУПОВ,
Торниин совхозой 2-дохи отделениин кукурузашан.

Зэдэ.

ШАНАР ДЭЭРЭ ШАНАР

Ногоон сэсэглэжэ, залаалжа байхадаа эгээл шэмэ ехэтэй байдаг. *Ногоое сабшаһаар 3—4 час тухай наранда һэбэрээгээд, удаань баал болгожо, үдэшэлэн тээшэ бухаллаад, хура бороодо оруулангүй һүрилжэ абабал, эрхим шанартай үбһэн хуряагдаха.* Силос ханалагдаһан траншей соо дарахада һайн. Үбһэ, силос ехээр, һайн шанартайгаар бэлэдхэжэ абахын түлөө тэмсэе.

ДЭРЭЭНЭЙХИД ЮУГЭЭ ХҮЛЕЭНЭБ

Июлиин 20. Баргажанай управлениин колхоз, совхозууд 6 мянга 380 гаран гектарта үбһэ ногоо сабшаа. Тэрэнэйнь зарим хуби хуряагдажа, хамта 32 мянга 300 гаран центнер үбһэн һүрилэгдөө.

Энэ байдалыень нёдондонойхитой сасуулан харахада үбһэ хуряалгые нилээд урагшатайгаар ябуулһан болоно. Үнгэрһэн жэлэй энэ үедэ аймаг дотор 2 мянга хүрэхэгүй центнер үбһэн хуряагдажа абтаһан байгаа.

Зүгөөр управлениин зарим ажахынууд тэжээл бэлэдхэлгые эмхи гуримтайгаар үнгэргэжэ байна. Яруунынхидай үүсхэлые дэмжэн, энэ жэлдэ ниитынгээ адууhа малда бардам хүрэхөөр үбһэ тэжээл бэлдэхэ зорилготой. XXII партсъездын нэрэмжэтэ колхозойхид мүрысөөндэ түрүү ябана. Эндэ 1400-гаад гектар газарта сабшалга хэгдээ, 10 мянга гаран центнер үбһэн һүрилэгдөө.

Тус колхоздо ажаллажа байһан звенонуудай дунда мүрысөөнэй сог зали үдэрһөө үдэртэ улам хүсэтэйгөөр бадарна. Һүүлэй мэдээгээр Бороголой хонишо Радна Базаровай хүтэлбэрилдэг звеногойхид илангаяа һайнаар ажаллажа, бэшэнһээ шалгаран гараба. Эндэ графигай ёһоор 480 центнер үбһэ бэлдэгдэхын орондо 492 центнер үбһэн һүрилэгдэжэ абтаа. Звеногой нэгэ хүн бүридэ дунда зэргээр 82 центнер үбһэн бэлдэгдээд байна. Улаань Цыбик Базаровай даадаг звено ороно. Энэ звеногойхид ажалаа бүтээсэтэйгээр эмхидхэжэ, ажалшан бүридэ 76 центнер үбһэ бэлдээ гэхэ гү, али хамта 500 гаран центнер үбһэ һүрилөө. Мүн Заяата Будаев, Бата Галсанов болон бусадуудай звенонууд ажалаараа шалгарна.

Аймаг дотороо үбһэ хуряалгые эмхитэйгээр үнгэргэжэ байһан тус ажахыда үйлэдбэриин управлени, партийна комитедэй дамжуулгын Улаан туг барюулагданхай.

Тиигэбэшье управлени дотор хүдэлмэрөө муугаар ябуулжа байдаг ажахынууд дайралдана. Түсхайлан хэлэхэдэ, Дэрээнэй совхоздо үбһэ хуряалгын эхинһээ хойшо ямаршье хүдэлмэри ябуулагдаагүй. «Бороо хура ажалыемнай һаатуулна» гэлсээд, эндэхид һанаа амар байлсана.

Тус совхоз 5225 гектар сабшалантай, тэндэһээ 58 мянган 600 центнер үбһэ абахаар хараална. Энэ зорилгонь яажа бэелүүлэгдэхэ байгааб? Совхоздо 26 звено эмхидхэгдэхэ һэн. Теэд мүнөө эдэ звенонуудай оройдоол гурбаниинь ажаллана. Хэдыхэн гектар үбһэ сабшаад байна.

—Үбһэ хуряалгатнай юундэ удаарнаб,—гэжэ совхозой директор нүхэр С. А. Цыбиковһээ асуухада:

— Унжагай хүйтэн хабар боложо, үбһэ ногоон муугаар ургаа. Тиигээд ажалдаа орожо шаданагүйбди. Сабшаха юумэмнайшье үгы,—гэжэ хэлэнэ.

Совхозой гол сабшалангай муугаар ургажа байбашье, хүдөө газараар һайнаар ургаһан ногоон бии. Мүнөө тэрэнь түүбэрилэн сабшагдахаар. Энээн тушаа совхозой хүтэлбэрилэгшэд һанаалаа табинагүй гээшэ.

Һүүлэй үедэ хура бороогой орожошье байгаа һаа, сабшалгаһаа гадна набшаhата тэжээл бэлдэгдэжэ байха байгаа. Мүн голой һайхан үбһэ түүбэрилэн сабшаад, һүүдэр газарта ногоон зандань хатааха аргатай байгдана. Иимэ хүдэлмэри юундэ ябуулагданагүй гээшэб? Гайхалтай.

Энээнһээ гадна, үбһэ хуряалгын техникэ, зэмсэгүүдтэ запасной частьнууд дуталдана. «Сельхозтехникэ» нэгэдэлэй отделениин складташье хэрэгтэй зүйлнүүд үгы. Энээн тушаа, мүн үбһэ хуряалгые түргэдхэхэ тушаа яаралтай хэмжээ абтахаар болоо.

Б. БУДАЕВ.

РЕПОРТАЖ

АРАЛАЙ ҮБҺЭШЭДТЭ...

Аажамхан урасхалта Сүхэ мүрэнэй олон тоото олтирогуудай нэгэн—Погромный арал. Юундэшье иигэжэ нэрлэгдээ юм, бү мэдэе, юрэдөө гоё һайхан газар даа. Сабшалан, бэлшээреэр болоод мойһо бургааһаар элбэг лэ арал юм. Эгээ мүнөө, зулгы зохид зунай үедэ бүришье үзэсхэлэн һайханаар үзэгдэнэ. Үдэшэ үглөөнииинь хоёр тээһээ һэрюухэнээр һэбшээлээд, үбдэг тулама үбһэ ногоогоороо долгилно. Алхам хэхэ бүришье элдэб сэсэг набшануудай хангалтама үнэр хамар сорьён анхилна. Сээжэеэ сэлеэд, шанха өөдөө хараад хэбтэхэ дуран шии хүрэхэ.

Һаянай эндэ улам хүлгөөтэй болонхой. Нута сабшалан дээгүрни үглөөнһөө үдэшэ орой болотор, алха дүшын ханхинаан, косилка машинын таршаганаан таһархаяа болижо, үбһэ хуряалгын халуун хаһа эхилэнхэй. Эрье дээрэхи үбһэшэдэй отогһоо эхилээд, сэхэ зүүлжээ хори гаран сомоонууд бодошонхой. Үшөө тиихэдэ эндэ тэндэшье, тухайлхада, адагынь хоёр—гурбан центнерэй аржагар томо бухалнууд жэрылдэшэһэн. Эдэ бүгэдые эндэ ажаллажа байһан Хяагтын XX партсъездын нэрэмжэтэ колхозой нүхэр Ринчиновэй хүтэлбэрилдэг бригадынхид хэдэхэн үдэрэй туршада хэһэн байна. Дугаржап Николаевич һаншагаа үнинхэнэй сайһан хүхюу зугаатай хүн юм. Хараһаар лэ тэрэниие ажалаа хүсэд мэдэхэ бригадир гэжэ заатагүй тухайлхаш. Ажал хүдэлмэритэйнь хүсэд танилсаад байхада, өөрынгөө этигэлдэ улам найдахаш.

Үдэрэй тэн һэн.. Аяма халуун амисхал хөөргэмэ байбашье отог тойрон хэншье үзэгдэнэгүй. Эдеэшэн хоёр басагад лэ харагдана. Тээ тэрэ зүүн урдаһаа бухалша хүбүүдэй хашхаралдахань элихэнээр дуулдана.

—«Саг сагтаа, сахилдаг—хүхэдөө» гэдэгтэл үбэс хуряалгаяа яаруулжал байнабди,—гэжэ байгаад үнөөхи бригадирнай миһэлзэнэ.—Аралнай үбсэтэй, нажимаалжал ябанабди. Тэбхэр мянган центнер сомогдоо. Шанарыень харана ха юмта,—гээд тэрэмнай томо хургаяа ёдойлгон байжа зугаална. — Табал гү даа, таба...

Нээрээшье, тус бригадын ажалда таба гэһэн сэгнэлтэ үгэмөөр ха. Эндэхид үдэр бүриин түсэбөөр ажаллажа, һайн дүнгүүдтэй. Бригадтань жара гаран хүн ажалладаг. Тэдэниие гол түлэб 12 коммунистнар, партийна организациин секретарь Доржи Галданович Жадамбаев түрүүтэй толгойлдог юм. Эдэнэй амжалтануудай нюусань юуб гэбэл, ажалай эмхидхэлые зүбөөр табиһан ушар болоно. Үбһөө хуряажа эхилһэн үдэрһөө хүн бүхэн хэхэ ажалаа тодоруулжа абаа, урмашуулгын гуримуудтай, ажалайнгаа түсэбүүдтэй танилсаа. Тиигээд, өөһэд хоорондоо социалис мүрысөө дэлгэрүүлһэн. Үбһэндэ ороһоор оройдоол зургаа хоноод байхада эрхимүүдэй тоо нэрлэгдэжэ захалба. Тиигэжэ, тон богонихон сагай туршада хура бороотойшье байбални, 183 га сабшажа, 650 центнер һайн шанартай тэжээл бэлдэһэн байха юм. Энээгээрээ үбгэн залуугүй улам урмашажа, бүри ехэ дүнгүүдэй түлөө тэмсэлээ үргэдхэһэн байна. Механизаторнуудай дундаһаа жиирэй коммунист Дашидондок Геденович Дылыков шалгарба. Энэмнай Ноёхондоо суутайл мэргэжэлтэ даа. Гараха августда, трактор агтын жолоо бариһаар эгсэ 25 жэл болохонь. Энэ үе соо ямаршье ажалһаа сухаряагүй юм. Мүнөө тэжээл бэлэдхэл дээрэ шалгаржал ябаһаар.

Гар хажууршадай олонхидынь наһатайшуул болоно. Тиигэбэшье, хүдэр улаан хүбүүд басагадһаа хожомдодоггүй. Долоон арбаяа алхалһан үбгэд—Дашанима Будаев, Степан Февралев болон бусад 1—1,5 нормо үдэр бүри шахуу дүүргэнэ. Сомоошод Владимир Цацаев, Гомбожап Лхасарунов, Иван Кульпанов гэгшэдэй ажалаар тэндэ омогорходог. Эдэнэр үглөөнэй шиигтэ сабшаад, үдэртөө сомоо хаяад ябахадаа хоёр нормо дүүргэнэ. Бухалшан хүбүүдые дурдаадшье ялтайб. Бултадаан шахуу хатарша хүлэгүүдэйнгээ жолоое һуладханагүй хаш. Мүнөөшье өөдэргэн ябажа, бухалаа шэрэһээр. Сомооной нюруушан Дугар үбгэн түбэгдэнэл хэбэртэй. Байд гээд лэ, хүндэ хүндөөр амисхалаа татан, аса үбһөө эрьюулэн шэдэнэ. Тиигэбэшье үе үе болоод, «түргэлэгты хүбаад, тэнгэри бүрхэжэ байна» гээд лэ хашхарна. Һара наранда хүрилшэһэн хүдэр хүбүүдэй хүсэндэ, үнэртэй үбһэн холуур опюжо хиидэнэ даа. Эдэнэй ажалые хаража һуухада, урматай байгдаа.

Ив. ОЧИРОВ.

ЗВЕНО БОЛОЖО ХҮДЭЛХЭДЭ БҮТЭЭСЭТЭЙ

ХЯАГТА. (Телефоноор абтаба). Управлениин колхоз, совхоз бүхэндэ яруунынхидай үүсхэл дэмжэгдэжэ, үбһэ тэжээл ехээр бэлэдхэгдэжэ байнхай. Тельманэй нэрэмжэтэ колхоздо хамта 2270 центнер үбһэн һүрилэгдөө. Илангаяа колхозой хоёрдохи отделениин ажалынь эмхитэй. Эндэхид 594 гектар сабшалангһаа 8650 центнер гэхэ гү, али нёдондонойхиһоо 2 мянган центнерээр ехэ үбһэ хуряажа абаха зорилго табяад, ажаллажа байна.

Үбһэ хуряалга дээрэ 5 звено хүдэлдэг. Булта һайнаар ажаллажа даалгабариа үлүүлэн дүүргэнэ. Жэшээлхэдэ, нүхэр Амировай хүтэлбэрилдэг звеногой тракторист Н. Батышев тракторна косилкаар үдэртөө 6 гектар нормын орондо 7 гектар хүрэтэр сабшана. Гар хажууршад Галина Буерачная, Тамара Амирова болон бусад ажалдаа магтаалтай. Тиихэдэ нүхэр Н. Буерачнын даадаг звеногойхид баһал ажалаа бүтээсэтэйгээр эмхидхэжэ байнхай.

Үбһэ хуряалгын хажуугаар хара таряагаар силос дарагдана.

Б. ЦЫБЕНДОРЖИЕВ.

Москвахаа мэдээсэл

Н. С. Хрущев аха дүү Польшодо айншалаад, Москва бусажа ерэбэ

Польшын хүдэлмэришэнэй нэгэдэмэл партиин Центральна Комитедэй, Польшын Арадай Республикын Гүрэнэй Соведэй болон правительствын уралаар арадай Польшын 20 жэлэй ойн баярта хабаадалсаһан КПСС-эй Центральна Комитедэй Нэгэдэхи секретарь, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ нүхэр Никита Сергеевич Хрущев һамгантаяа июлиин 23-да Москва бусажа ерээ.

Коммунис партиин болон Советскэ правительствын хүтэлбэрилэгшэд, министрнүүд, Москва городой партийна, советскэ, ниитын организацинуудай түлөөлэгшэд Советскэ Союзай гүрэнэй тугуудаар гоёон шэмэглэгдэһэн Внуковскэ аэродром дээрэ Н. С. Хрущевые угтаа. Польшын Арадай Республикаһаа СССР-тэ байдаг элшэн сайд Эдмунд Пшулковский, СССР-тэ байдаг дипломатическэ бусад түлөөлэгын зургаанүүдые толгойлогшонор угтагшадай дунда байлсаа.

(ТАСС).

Аха дүү Болгари һалбаран хүгжэнэ

НРБ-гэй посольстводо пресс-конференци болоо

МОСКВА, июлиин 23. (ТАСС-ай корр.). Һүүлшын 20 жэлэй турша соо арадай Болгариин промышленна продукциин хэмжээн 17 үлүүтэй дахин нэмээ. 1939 ондо капиталис Болгариин бүхы жэлэй турша соо гаргадаг шэнээн эд бараа Болгариин предприятинууд мүнөө 18 хоног бүхэндэ гаргадаг юм. Эдэ тоонууд Болгариин социалис революциин 20 жэлэй ойдо зорюулагдан, Болгариин Арадай Республикын посольстводо мүнөөдэр пресс-конференциин болоходо совет болон гадаадын оронуудай журналистнуудта мэдээсэгдэһэн байна.

НРБ-һээ СССР-тэ байдаг элшэн сайд С. Д. Караджовай мэдээсэл журналистнуудта үншэгдэжэ үгтэһэн байгаа. Тэрээн соонь иигэжэ онсолон тэмдэглэгдэнэ. 20 жэлэй турша соо болоһон угаа ехэ социально-экономическэ хубилалтанууд оорынгоо удха шанарай, үрэ дүнгэй талаар Болгариин шэнэ түүхын бүхэли үетэй тэн байна. Эдэ жэлнүүдтэ ажабайдалай бүхы һалбаринуудта социализм эсэслэн, бусалтагүйгөөр бэхижэн батажаа. НРБ хадаа түргэнөөр ургажа байһан промышленностьтай, томо хүдөө ажахытай, ехээр хүгжэжэ байһан социалис культуратай, арадайнь байдалай сүлөөтэ бүри һайжаржал байдаг сүлөөтэ бөөэ даанхай социалис орон болоо. Болгариин эрдэм наука амжалтатайгаар хүгжэнэ.

Нүхэр Тодор Живков түрүүтэй Болгариин партийно-правительственна делегациин энэ оной февральда Советскэ Союзда айншалалга хоёр аха дүү арадай хоорондохи хани барисаанай болон харилсаа холбооной хүгжэлтын шэнэ дээдэ шата боложо үгэһэн байна. Баталан абтаһан хамтын мэдүүлгэ, мүн экономическа болон научно-техническэ харилсаа холбооной талаар угаа ехэ түүхэтэ удха шанартай.

ЭНЭЭНИИЕ УНШААД, АЖАЛДАА ХЭРЭГЛЫТ

ҺАЙХАН ҮБҺЭ, ШЭМЭТЭ СИЛОС БЭЛЭДХЭХЭ АРГАНУУД

I. Ногооной шэмэтэйдэ

Ямар үедэ ногоо сабшажа абахада эгээл ехэ шэмэтэй байдаг бэ? Эрдэмтэдэй шэнжэлжэ үзэхэдэ, сабшалангай ногоон сэсэглэжэ, залаалжа байха үедөөл шэмэ ехэтэй байна. Иимэ дүрбэн килограмм ногоон 70—75 процент шиигтэй байхадаа тэжээлэй нэгэ единицэтэй тэнтэй гэжэ тодорхойлогдонхой. Белок, каротин гэдэг шухала зүйлнүүдээрээ тиимэ ногоон ороoһо таряанһаа үлүүлдэг юм.

Ногоое ямар аргаар хуряахада шэмэтэй һайн үбһэн абтадаг хаб? Хэрбээ ногоое сабшаһаар лэ харанхы байрада оруулаад, хоёр-гурбан үдэрэй туршада хатаажа абаа һаа, тэрэнэй шэмэнь, шухала зүйлнүүдынь бүхыдөө үбһэндэ үлэдэг байһаниинь мэдээжэ. Энэ ушарта белок каротин хоёрнь һаяхан сабшагдаһан ногооной-хидо орбол, 10—15 процентһээ үлүү хородоггүй. Иимэ үбһэ гол түлэб хонишод, һаалишад хурьга, тугалдаа эдюулхээ бэлэдхэжэ абадаг гээшэ. Тэрэнь витаминна тэжээл гэжэ нэрлэгдэдэг. Иигэжэ хатаагдаһан үбһэнэй гурил ашаг шэмынгээ талаар талха таряанайхиһаа дутадаггүй.

Мүн сэлмэг үдэр сабшагдаһан ногооe бага зэргэ (3—4 час соо) һэбэрээгээд, тэрэнээ тармажа, һэрхигэр баал болгожо хатаахада шэмэтэй һайхан үбһэн абтадаг шуу. Тиигээд тэрэнээ үдэшэлэн тээшэ, шүүдэр унахаһаа урид суглуулжа, һэрхигэрхэн бухал болгожо хатаахада һайн. Үбһэнэй 17—18 процент шиигтэй болохолоор лэ бороодо оруулангүй һүрилжэ абахые оролдохо ушартай. Энэ аргаар хуряагдаһан үбһэн ноб ногоохон аад, хоншуухан үнэртэй байгша. Тиимэ хоёр килограмм үбһэн шэмынгээ талаар нэгэ килограмм обёостой тэнсэдэг байха юм. Белок каротин хоёроороо обёосойхиһоо үлүүлдэг. Саашадаа энэ янзаар үбһэ хуряажа абадаг болохоор гэжэ һанагдана.

Зүгөөр манай республикын колхоз, совхозууд сабшаһан ногоогоо юрэнхыдөө дүрбэ-табан үдэр, бүришье удаан хэбтүүлжэ, заримдаа хэдэн удаа хура бороодо «угаажа», һүниндөө шүүдэртэ шиигтүүлжэ байдаг заншалтай. Тиигээд тэрэнээ хуряаха болоходонь үбһэниинь үнгэ зүһөө алдаһан, набша сэсэгынь үйрэжэ байдаг. Энэ ушарта ногооной шэмэ 60—70 процент хүрэтэрөө һалашадаг байна. Каротин бүри үгы тооной боложо, заа зуу белок үлэдэг. Иимэ үбһэн шанарайнгаа талаар заримдаа шэниисын һолоомоһоо доротошодог.

Сабшалангай ногооной сэсэгээ гүбижэ, үрэһөө тараажа байха үедэ хуряахада һайн гэжэ зарим хүнүүд һанадаг. Энэнь баһал алдуутай байха юм. Энэ үедэ хуряахадаа шэгнүүрэйнгээ талаар ехэ үбһэ абабашье, тэжээлэй единицээрнь тооложо үзэхэдэ бага байдаг. Тиимэһээ үбһэ хуряалгадаа оройхон орохо гэжэ оролдодог хүтэлбэрилэгшэд болон мэргэжэлтэд олон ушарта бирагүйдэжэ һаладаг шуу. Августда сабшахадаа июлиинхиһээ ехэ үбһэ хуряагаашье һаа, шанарайнь талаар харахада хохидолдо орогдоно. Юуб гэхэдэ, июльдэ сабшагдаһан үбһэн хэзээдэшье шэмэ ехэтэй.

Элэ бүгэдын ушар удхыень мэдэхэгүй хүнүүдэй үбһэ хуряалгадаа оройхон орохо гэжэ хүсэдэг байхадань гомдохоор бэшэ. Теэд агроном, зоотехнигүүд энэ хэрэгтэ ондоохоноор лэ хандаха, үбһэ тэжээлэй шанар харалсаха ёһотой ха юм. Тиимэһээ эдэ мэргэжэлтэд ногооной эгээн шэмэтэй байхада түргэнөөр, һайн шанартайгаар хуряажа абаха гэжэ оролдохо уялгатай. Шэмэ ехэтэй тэжээл бэлдэгдээл һаа, тэжээлэй единицэ бүхэндэ ехэ продукци абтаха, мал ажалһаа олзо оршо дээшэлхэ болоно ха юм.

II. Бетоноор ханалагдаһан траншей хэрэгтэй

Силос хэр даража байнат гэжэ колхоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ хандахада, урдаһаашни бага зэргэ мэһэрэн татаад, силостэ орохо ургамалнуудай ургажа хүсөөгүй байнал даа гэдэг. Хээрын ногоон яашоо юм? Гансахан кукуруза, наран сэсэг, силостэ гэжэ таригдаһан ороoһото ургамалнуудта найдаад лэ юундэ һууха́б?

Оронойимнай олохон газарта сабшалангай ногоо силостэ ехээр дарадаг заншалтай ха юм. Үбэлдөө тэдэнэр адууhа малаа голдуу силос, корнеплодуудаар эдеэлүүлжэ гарадаг болонхой. Үхэртэ сүүдхэдөө нэгэ килограммһаа үлүү үбһэ, һолоомо үгтэдэггүй. Энэ ушарта үнеэн бүриһөө сүүдхэдөө 20—25 килограмм һүн һаагдадаг байна.

Сабшалангай ногоогоор хэгдэһэн силос бэлшээриин ногоонһоо өөрсэгүй үлэтэй. Тиимэ хадань нуга голой ногооe силостэ дарахаяа татагасаһанай хэрэггүй бшуу. Илангаяа бетоноор ханалагдаһан траншей соо, бүхы заабари баримталагдажа дарагдаһан силос һайн шанартай байгша. Иимээр бэлдэгдэһэн силос һаяхан сабшагдаһан ногооной шэмэ шүүһэнһээ оройдоол 10—15 процент доогуур байха юм.

Силос дараһанай хэрэггүй гэхэ малшан гү, али хүтэлбэрилэгшэд мүнөө үедэ манай республика дотор олдохогүй гээшэ. Тиигэбэшье һүүлэй жэлнүүдтэ шэмэтэ тэжээл бэлэдхэхэ хэрэгтэ зарим тэды алдуу эндүү гараһан байна. Юун бэ гэхэдэ, ажахынууд цементээр ханалагдаһан траншей, нүхэ хэрэглэхэеэ болижо, силос миил газар дээрэ дарадаг болоһон. Тиин газар дээрэшье бүхы гурим баримталжа дарабал, һайн силос болодог. Зүгөөр олонхи ажахынууд тэрэ гурим хазагайруулдаг байна бшуу. Энээн дээрэһээ боложо, силосэй 40—50 процентнь гутажа хаягдадаг болошонхой. Малай эдиһэншье тэжээлынь шанар муутай байгша.

Силос дарахадаа ногооной шэмэ шүүһэ алдахагүйн тула юу хэхэ хэрэгтэйб? Нэн түрүүн силос дарахадаа ногооень һайса шэтлэхэ, нягтаруулагдаһан ногоон 32—33 градусһаа дээшэ халуун байха ёһогүй. Энэл ушарта ногоон зохидоор эһэжэ, һүнэй кислота бии болодог. Иимэ һайн шанартай силос имагтал бетоноор ханалагдаһан траншей соо абтаха гээшэ.

Силосэй ногоо һайса нягтаруулан даража шадангүй, болзорыень 5—10 үдэр соо унжагайруулаа һаа, үнэтэ тэжээлээ хосороожо болохо бшуу. Яахадааб гэхэдэ, хэршэгдэһэн ногоо руу агаар орожо, 55 градус хүрэтэр халаадаг, тиихэдэнь тэжээлэй бодосууд гутажа, ногоонь тоһолиг-эхүүнээр эһэжэ захалдаг юм. Тиихэдэнь үнэтэй тэжээл хосороо гэжэ тоологдодог. Тоһолиг-эхүүн бактеринууд тоһоной кислота ехээр гаргажа, һүнэй кислота гаргахаар эһэхэдэнь һаад ушаруулдаг. Удаань ногоон бүритажа захална, тэжээлэй бодосууд 50—60 процентээр хороно. Тиин тоһоной кислота ехэтэй болоһон силос малда эдюулхэдэ аюултай, хорложошье, алажашье болохо юм. Силос дараха гурим зүбөөр баримталангүй байхада ямар ехэ аюултай байһаниинь эндэһээ элиржэ үгэнэ.

Кукурузынь ногоое трактораар дарахада хэды ехэ шүүһэн урдажа гаранаб гэжэ тэндэ хүдэлһэн хүнүүд обёордог гээшэ. Газар дээрэ обоолһон силосые тойроод шалбааг тогтошодог. Энэмнайл тэжээлэй бодосуудһаа, крахмал, саахарһаа бүридэһэн шэмэ шүүһэн шуу. Теэд энэ шүүһэн миил газарта шэнгээд һаладаг. Иимэ байдалые саашадаа тэсэжэ болохоор аал? Яашье болохогүй. Тиимэһээ саашадаа цемент, бетоноор ханалагдаһан траншей соо силос дарадаг гуримдаа орохо шухала байһаниинь элиржэ үгэнэ. Иимэ аргаар силос дарахада ногооной шэмэ шүүһэн хородоггүй. Траншей соохи ногоо дарахада, мүн тэндэһээ силос малтажа абахада газар дээрэ дарагдаашаһаа ажал ехэтэй байбашье, зүгөөр малнай шанартай һайн тэжээлээр хангагдаха бшуу.

Газар дээрэ силос дарахада мүн ондоошье дутагдалтай. Юуб гэхэдэ, тиимэ силос үбэлдөө дээрэһээн 50—60 сантиметр хүрэшэдэг. Тиигэжэ шэмэтэ тэжээл баһал хороно гээшэ. Иигэжэ хүрэшэһэн силосые байрада оруулжа, гэдхээжэ байгаад хэрэглэдэг. Теэд энэмнай юун биратай тэжээл бэ даа. Тэрээнтэй оролдохошье гээшэнь бэрхэшээлтэй. Ушар иимэһээ манай эндэхи эрхэ байдалда газар дээрэ силос дарахада бирагүй гэжэ тобшолол хэхээр болоно.

Байгша ондо тэжээл ехээр бэлэдхэжэ абаха арга боломжонууд бии. Хэрбээ үбһэ хуряалгые, силос даралгые һайнаар эмхидхээ һаа, хойто жэлдэшье үлэдэхөөр абажа боломоор. Имагтал тэжээл бэлэдхэлгэдэ эрдэмэй туйлалтануудые, түрүү дүй туршал үргэнөөр хэрэглэжэ шадаһан ле ажахынууд амжалта туйлаха гээшэ.

ПАРТИЙНА АЖАБАЙДАЛ

НИИТЭ ОЛОНОЙ ХҮСЭНДЭ ТҮШЭГЛЭН...

Партийна, советскэ, ажахын, соёл культурын болон алибаа бусад хүтэлбэрилхы ажал ябуулгада олониитын эдэбхитэйгээр хабаададаг болоһон ёһон хаа хаанагүй улам үргэнөөр дэлгэржэ байна. Энэшье ойлгосотой бээзэ. Гансахан лэ штатна хүдэлмэрилэгшэдэй хүсөөр хүтэлбэрилхы эмхинүүд бүхы ажал хэрэгээ мүнөө үсын эрилтын ёһоор бэелүүлжэ үрдихэгүй, зориһондоо хүрэжэ бирахагүй ха юм.

Манай Хориин хүдөөгэй парткомой эмхидхэлэй таһагта оройдоол хоёр хүн инструктораар хүдэлдэг. Парткомой ябуулдаг али бүхы эмхидхэлэй хүдэлмэриие эдэ хоёр нүхэдэй шанартайгаар бүтээхэнь бэрхэтэйхэн ааб даа. Тиигээдшье партиин гэшүүндэ гү, али кандидадта абтаха хүнэй хэрэг, мүн коммунистнуудай персональна хэрэг зарим ушарта хайхарамжагүйгөөр, дутуу дундаар бэшэгдэһэн байдаг. Намтар, рекомендаци, анкетэ гэхэ мэтэ шухала документнүүд заабариин ёһоор бэлэдхэгдээгүй байдаг. Эдэ бүгэдые инструкторнууд лэ нарин нягтаар шалгаха уялгатай. Зүгөөр хэхэ ажалайнгаа ехэ дээрэһээ эдэ нүхэд яашье хүшэхүрэдэггүй байһан.

Ушар иимэһээ парткомой дэргэдэ партиин зэргэдэ абтаха хүнүүдэй хэрэг, мүн персональна хэрэгүүдые уридшалан хаража үзэхэ тусхай комисси байгуулаабди. Тэрэ комиссида партийна хүдэлмэри һайн мэдэхэ, зондоо хүндэтэй 5 хүн шэлэн абтажа, парткомой бюрогоор баталагдаа һэн. Һайн дураараа хүдэлдэг партийна энэ комиссиие персональна пенсионер Т. Митруев хүтэлбэрилдэг. Комиссиин гэшүүдээр персональна пенсионер, урдань партийна хүдэлмэрилэгшэ ябаһан Д. Цыденов, Хориин сельсоведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ, үнинэй коммунист Д. Аюшин, аймагай прокуророй туһалагша Ц. Ринчино, парткомой инструктор Р. Цымпилов гэгшэд тамилогдонхой.

Партиин гэшүүндэ гү, али гэшүүндэ кандидат болгон абахые гуйһан хэрэгүүдэй парткомдо оромсоорнь бидэ тэдэниие тус комиссиин үзэмжэдэ дамжуулан үгэдэгбди. Комиссиин гэшүүд тэдэ хэрэгүүдэйнь хэр зүбөөр бэшэгдэһые нарин нягтаар шалгажа үзэдэг. Партиин зэргэдэ абтаха хүнэй ажабайдалайнь, ажал хүдэлмэриинь талые һонирходог. Хэрбээ шухала дээрэ тоолоо һаа, хүдэлдэг газартань сэхэ ошожо, шалгалта хэдэг заншалтай. Жэшээнь, КПСС-эй гэшүүн нүхэр И. Н. Казазаевай хэрэг шалгажа үзэхын тулада комиссиин гэшүүн нүхэр Ринчино тэрэнэй ажаһуудаг Леоновко тосхон («Первомайский» совхоз) ошожо ерэһэн байха. Удаань шалгалтын дүнгые И. Н. Казазаевай хабаадалгатайгаар комисси дээрээ хаража үзэһэн, тиигээд хүдөөгэй парткомой бюродо өөрынгөө һанамжые комиссиин түрүүлэгшэ элидхэһэн юм.

Иигэжэ энэ комиссиин хүдэлжэ эхилһэнһээ хойно инструкторнуудай ажал һураггүй хүнгэдхэгдэжэ, тэдэнэрнай ондоо шухала асуудалнуудые шиидхэхэ аргатай болоо бшуу.

Үшөө нэгэ баримта. Аймагай түбэй партийна эхин организацинуудай хүдэлмэриие нэгэдүүлэн хүтэлбэрилхэ һайн дуранай ниитын совет байгуулагданхай. Тэрэ советтэ тэндэхи партийна эхин организацинуудай секретарьнар оролсодог. Коллектив бүхэндэ шахуу парторганизациин байн гэһээнь, үшөө энэ эмхи юу хэхэ ушартай юм гээд зарим нэгэн асуужашье болохо. Энэ соведэй хэхэ, бүтээхэ юумэнь яһалашье ехэ. Нэгэ эхин парторганизациин хүшэхүрэхэгүй хэрэгые бултаараа совет дээрэ шиидхэжэрхихэ жэшээтэй бшуу. Тиигэжэ Хори тосхониие харуулан ойлгуулха зүйлнүүдээр шэмэглэн гоёохо, ниитэ-политическэ хүдэлмэри эмхидхэн ябуулха, уран һайханай бүлгэмүүдэй ажал ябуулга хүтэлбэрилхэ, тосхоноо болбосон түхэлтэй болгохо, ариг сэбэрээр байлгаха гэхэ мэтын шухала хэрэгүүдые хамтынгаа хүсөөр бүтээхэ тушаа совет дээрэ ехэ туһатай хөөрэлдөөн болодог. Яһала горитой юумэн бүтээгдэһэншье байха.

Партийна хүдэлмэридэ коммунистнуудые олоор хабаадуулха, тэдэнэй һайн дуранай эдэбхи үүсхэлые улам бадаруулха зохид аргануудые ходол бэдэржэ, өөһэдтөө нэбтэрүүлхые оролдодог гээшэбди. Партийно-эмхидхэлэй хүдэлмэриие эхин организацинуудта зүбөөр, ашаг үрэтэйгөөр эрхилхэ талаар штатнабэшэшье инструкторнууд урагшатай һайн үүргэ дүүргэдэг. Манай парткомой эмхидхэлэй таһагта тиимэ дүрбэн инструкторнууд хүдэлнэ. Тэдэнэр партийна эхин организацинуудай секретарьнарта туһалдаг, захяа заабари үгэдэг. Гадна парткомой бюродо хэлсэгдэхэ асуудал бэлдэлсэдэг жэшээтэй. Хүдөөгэй парткомой эмхидхэлэй таһагай түсэбөө табихадань, мүн ямар нэгэн хэмжээ ябуулгануудые хараалхадань штатнабэшэ инструкторнууд тон эдэбхитэйгээр хабаадалсадаг.

Имагтал партийно-эмхидхэлэй хүдэлмэридэ коммунистнууд хабаадалсадаг бэшэ. Парткомой дэргэдэ долоон хүнүүдһээ бүридэһэн соёл сурталай комисси байгуулагданхай, тэрэниие парткомой секретариие соёл сурталай талаар орлогшо толгойлдог. Тус комиссиһаа гадна, томо томо нютагуудта иимэ комиссинууд эмхидхэгдэнхэй. Жэшээлхэдэ, Анаатай совхоздохи соёл сурталай комисси гурбан секцитэй. Нэгэ секци агитаторнуудай хүдэлмэри, экономическа семинар, политическэ һуралсал, лекторнүүдэй бүлэгые даажа абанхай. Хоёрдохи секцинь үйлэдбэридэ эрдэм наукын туйлалтануудые, түрүү дүй дүршэл нэбтэрүүлхэ асуудалнуудые шиидхэдэг. Гурбадахи секцидэнь культурно-ажаһуудалай асуудалнууд, ниитын эмхинүүдэй хүдэлмэридэ нүлөөлхэ хэрэг даалгагданхай. Иимэ гурбан секцитэй энэ комисси совхозой парткомой ёһотойл түшэг тулгууринь болонхой.

Манай үйлэдбэриин управленидэ тосхон һууринууд олон. Олон хүн зонтой тосхон бүхэндэ 8 гү, али 11 жэлэй һургуулинууд бии. Эндэ хэдэн мянгаад һурагшад һурадаг. Эдир багашуулые хүмүүжүүлхэ асуудалай удха шанар угаа ехэ ха юм. Энээниие хараадаа абажа, хүдөөгэй парткомой дэргэдэ һургуулиин штатнабэшэ таһаг байгуулагданхайбди. Тэрэмнай аша туһатай ехэ хүдэлмэри хэжэ байдаг. Тус таһагай хүсөөр, тэрэнэй үүсхэлээр Эгэтын һургуулида үйлэдбэриин һуралсал ямараар табигданхайб, мүн Дээдэ Талецкэ дунда һургуулида хүмүүжэл, һуралсалай хүдэлмэри ямараар эрхилэгдэнэб гэжэ шалгалта хэгдэһэн, туһаламжа хүргэгдэһэн байгаа.

Хүдөөгэй парткомой дэргэдэ байгуулагдаһан штатнабэшэ таһагууд, комиссинууд, тэдэнэй гэшүүд парткомой али бүхы ажал ябуулгада айхабтар ехэ туһа нэмэри хэжэ байдаг. Зарим тэды дүй дүршэлтэйшье бологдожо байна.

Зүгөөр олониитэ коммунистнуудые партийна хүдэлмэридэ хабаадуулха талаар манай парткомой эмхидхэһэн хүдэлмэридэ дутагдалнууд огто үгы гэжэ хэлэхын аргагүй. Сэхынь хэлэхэдэ, эдэ комисси, таһагуудые бидэ үдэр бүри тодорхой һайнаар хүтэлбэрилжэ биранагүйбди, тэдэндэ анхарал үшөөл багаар хандуулагдана. Ушар иимэһээ саашадаа коммунистнуудые улам олоор партийна хүдэлмэридэ хабаадуулха, партийна хүдэлмэриие коммунист бүхэнэй шадабари болгохын түлөө үшөө шэнэ шэнэ арга методуудые бэдэрхэ, энэ хэрэгые улам дэлгэрүүлхэ зорилго урдаа табинабди.

Г. БОРОДИН,
Хориин хүдөөгэй парткомой секретариин орлогшо.

Манай республикын колхоз, совхоз бүхэндэ орооһо таряанай баян ургаса ургажа байна. Эртын таряан залаалба.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Ивалгын туршалга-үйлэдбэриин ажахын агроном В. А. Дарханов, багшанарай институдэй биологическа факультедэй доцент А. Г. Капустин гэгшэд «[illegible]ская 4» сортын шэниисын ургаса үзэжэ байна.

С. БАЛДУЕВАЙ фото

Замайнь эхин

Альга ташалган. Нэрьемэ альга ташалган. Областной конференциин делегадууд Буряадай комсомолой 40 жэлэй ойе ажалай амжалтаар угтаха зорилготой шэнэ уялгануудые батална. Делегадуудай дунда Зэдын комсомолшуудай түлөөлэгшэ Цырендондок Норбоев—Доржо Банзаровай нэрэмжэтэ колхозой түрүү хонишодой нэгэн бии һэн.

Хори болон Баргажанай хонишодтой, Түгнэ болон Бэшүүрэй механизаторнуудтай уулзажа, ажал хүдэлмэриингөө дүй дүршэл мэдэлсээд, бэелүүлэгдэхэ зорилгонуудаа тодорхойлоод байхадаа, Сагаатайн түрүү хонишон Цырендондок Норбоев коммунизм байгуулагшадай зэргэдэ эдэбхитэйгээр дабшалсаха зол жаргалтай байһандаа бүришье омог дорюун болоно.

Улаан-Үдынгөө хэдышье дуулимхан, үетэн нүхэдэйнгөө хэдышье хүхюу баяртай байбашье, түрэл отарань тэрэнэй һанаанһаа гаранагүй. Тиинишьегүй яахаб даа. Декабрь һарын шэмэрүүн хүйтэн үдэрһөө үдэртэ шангадана. Үбэлэй хурьгадые абаха халуун хаһа үглөө мүнөө болоо ха юм.

«Һанаагаа бү зобоорой. Эндэшни хүн зон үлэхэл—гэжэ город мордохо дээрэнь Цырендэй ахынгаа халаэшье һаань, һанаа амар байхаар бэшэл. Өөрөө байжа, нюдөөрөө хараха, гараараа бариха гээшэ бурьяад хүнэй заншалынь гэжэ миин хэлсээгүй ёһотой.

*

Арбан табатайхан балшар багахан байхадаа Цырендондок ахаяа дахажа, артелиин хонидые харюулжа эхилээ һэн. Тэрэ гэһээр тэбхэр 10 жэл үнгэрөө. Энэ турша соо залуу хонишон ёһотойл «халуунда хайрагдажа, хүйтэндэ хүрэжэ» үзөө юм. Энэ үе соо Цырендондок Норбоев хэды хурьгадые түлжүүлээб, хэды шэнээн нооһо хайшалааб гэжэ һонирхобол, олохон, ехэхэн байха даа.

Бубуужан. Һонин лэ нэрэтэй газарнууд бии гээшэ. Зүүн голдо Бубуужан дообо Цырендондок Норбоевой отарын зунай байра. Үглөөгүүр хэды эртэлжэ ерэбэшье, бидэ хожомдообди. Отарын хонид бэлшээридээ гаранхай. Нооһоо хайшалуулһан, бороодо сайтараа угаагдаһан хонид үглөөнэй һэрюундэ һэбшээ һүрэн эдеэлнэ. Захадань хээр мори унаһан, зоримгой шарайтай Цырендондок яаралгүйхэн алхалуулна.

—Зай, нооһо хэр ехээр хайшалбат?

Бага даа. 2800. Манай отарын хонид нооһон эгээн түрүүн хайшалагдаа. Миханда тушаагдаха юм,—гэжэ Цырендондок харюусаба. Теэд тиимэшье бага нооһон бэшэл даа. Хүгшэрһэн эхэ хонидһоо толгой бүриин 2.800 грамм нооһо хайшалха гээшэ яһалал оролдолгын хүсэн. Мүнөө хонид зунай бэлшээридэ һайса таргалуулагдаад, гүрэндэ тушаагдаха юм. Тиимэһээ хонидой харюулга үглөөнэй 4 часһаа үдэшын 9 час хүрэтэр үргэлжэлүүлэгдэнэ. Отарын хонишод 470 гаран хурьгадые түлжүүлжэ, толгой бүриинь шэгнүүрые хорёод шахуу килограммтайгаар тушаагаа.

Буряадай комсомолой 40 жэлэй ойн һайндэртай дашарамдуулан ажал хүдэлмэридөө архим амжалта туйлаһанайнь түлөө республикын Верховно Соведэй Президиум нүхэр Норбоевые Хүндэлэлэй грамотаар шагнаа һэн. Энэл даа, ажалайнь амжалта.

Цырендондок Норбоев арбаад жэлдэ хонин ажал дээрэ хүдэлхэдөө түрүү дүй дүршэл, эрдэмэй туйлалтануудые ажалдаа нилээд нэбтэрүүлээ. Теэд жэл бүри ургажа, хүгжэжэ байгаа хонин ажал эрдэм мэргэжэлээ дээшэлүүлхэ гэһэн эрилтэ зэдэйнь урда табина бшуу. Тиимэһээ Цырендондок Норбоев эрдэм мэргэжэлээ дээшэлүүлхэеэ һургуулида ошохо һанаатай. Тэрэнэй зориһон зоригынь хүсэлдэхэнь лабтай. Иимэл хүнүүд ажаллахадаашье, һурахадаашье абьяастай, арад зондоо ёһотойл туһатай мэргэжэлтэд болодог лэ. Цырендондок Норбоевой һуралсалай замда бэрхэшээлэй тохёолдоошье хадань, тэрэ сухаридаггүй зоригоороо дабажа гарахань мэдээжэ.

Һаяхан Зэдын хүдөөгэй парткомой бюро дүй дүршэлтэй залуу хонишониие агууехэ Лениней партиин гэшүүндэ кандидадаар абаа. Энэнь бэһал гайхалгүй. Коммунизм байгуулагшадай зэргэдэ эдэбхитэйгээр шармайн оролсоһон хүн партиин гэшүүнэй хүндэтэй, харюусалгатай нэрэ зүүжэ, ами наһаяа бултыень гэрэлтэ һайхан байдал байгуулгада зорюулхань тон зүб. Цырендондок Норбоевой урда үргэн харгы нээгдээтэй.

Б. ЧАГДУРОВ.

ШЭНЭ АМЖАЛТА ТУЙЛАГДАХА

—Шэл хайлуулгамнай жэлһээ жэлдэ ехэ болоно. Хүдэлмэриин оройдоол нэгэ халаанай туршада аяар наймаан мянганһаа үлүүтэй дүрбэлжэн метр сонхын шэл үйлэдбэрилэгдэнэ. Минии анха түрүүн, зургаан жэлэй саада тээ, заводто ерэхэдэ харин хүдэлмэриин нэгэ халаанда оройдоол дүрбэн мянга шахуу дүрбэлжэн метр сонхын шэл гаргадаг бэлэй.

Улаан-Үдын механизированнэ шэлэй заводой инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэдэй эдэбхитэдэй нэгэн болохо мастер М. С. Рукавишниковагай үйлэдбэреэ иигэжэ магтахань тусгаар үндэһэ һууритай. Тобшолон хэлэбэл, 1959 онһоо эхилээд эндэхид һара, жэл бүриингөө даалгабариие хододоо үлүүлэн 105—110 процентээр дүүргэнэ. Тэдэнэр байгша оной үйлэдбэриин түсэб декабриин 20-до дүүргэхээр хараалаад, нилээд һайнаар ажаллана. Жэшээлхэдэ, байгша оной түрүүшын хахадта сонхын шэл үйлэдбэрилхэ түсэб завод дээрэ 108,5 процент дүүргэгдэһэн, ажалай бүтээсэ 106 процент болоһон байна.

Заводойхид туйлаһан амжалтаараа һанаагаа амарнагүй. Мүнөө июль һарын түрүүшын хорин үдэрэй туршада һарынгаа түсэбые 72,5 процентээр дүүргээ. Заводой коллективэй туйлаһан энэ амжалтынь нэгэ нюусань гэхэдэ үйлэдбэриингөө ажал хүдэлмэриие нэгэ жэгдээр эмхидхэн зохёодог ушар болоно. Үнэн дээрээ тус завод байгша оной январь һараһаа эхилээд һара бүридэ арба-арбан хоногой үйлэдбэриин даалгабари зохёожо тэрэнээ нэгэ жэгдэхэнээр дүүргэжэ ябана. Ажалаа иигэжэ эмхидхэхын тула нэн түрүүн шэнэ прогрессивнэ технологи тогтоохо ёһотой байгаа. Мүнөө заводой үйлэдбэриин технологическа цикл нарин нягтаар бэлүүлэгдэнэ. Үйлэдбэриин операци бүхэн тусхай сагаар, минутаар, заримдаа секундаар тобшологдоно. Жэшээлхэдэ, түүхэй эд-шихта дүрбэ хахад минутын туршада бэлэдхэгдэдэг болонхой. Энээндэ шихта-составной цехэй мастер Александр Филиппович Кайдолин гэгшын хүтэлбэрилдэг халаанай хүдэлмэришэдэй үүргэнь тон ехэ. Эндэ ажалладаг хүдэлмэришэд Т. И. Чернигина, Н. И. Фахарадина, Л. М. Перетолчина гэгшэд байгша оной түрүүшын хахадай дүнгөөр коммунис ажалай ударнигуудай хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэнхэй.

Гансашье энэ цехтэ бэшэ, мүн заводой машинно-ванна цехтэшье ажалай түрүүшүүл олон. Машинистнууд А. М. Ступаков, А. Е. Голубенко болон М. П. Григорьев гэгшэд ёһотойл замай залуургшад гэжэ алдаршанхай. Тэдэнэр һара бүхэнэйнгөө даалгабариие 118—120 процент хүрэтэр дүүргэнэ.

Түүхэтэ долоон жэлэй зургаадахи жэлдэ шэлэй заводойхид бүри ехэ амжалта туйлахаар зоригжонхой.

Агууехэ Октябриин социалис революциин дүшэн долоон жэлэй ойн баярай хүндэлэлдэ социалис мүрысөөндэ оролсон, тэдэнэр шэл үйлэдбэрилхэ арба нэгэ һарынгаа түсэбые ноябриин 7 болотор дүүргэхэ гэһэн уялга абанхай.

Д. ШАГДУРОВ.

АЛТАН ГАРТАН

Буряадай гигант—ЛВРЗ-гэй вагоной мөөр заһабарилдаг цехэй мастер Иван Карповай даадаг участогта иимэ хүнүүд ажалладаг. Тус участогайхид цех соогоо эгээл түрүүлэн коммунис ажалай коллективэй хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртөө һэн. Суг хүдэлдэг хүнүүд тухайгаа хөөрэхэдөө, Иван Максимовичай омог баяртайгаар нигэжэ мэдүүлдэгынь гайхалтай бэшэ: коллективнай эбтэй эетэй, юушье дабажа шадахал. Жэшээнь, Василий Степанец юу хэжэ шадахагүйб, аяар 1941 онһоо эхилжэ завод дээрэ хүдэлнэ ха юм. Цех соо ямар станок бииб, Василий Степанец бултан дээрэнь хүдэлжэ шадаха. Тэрэ токарь-карусельщигэй, мүлигшын, станочнигой, токарно-мөөрэй, шүрэб отололгын, үрэмдэлгын гэхэ мэтэ станогууд дээрэ хүдэлхэ мэргэжэлтэйл. Тиихэн мүртөө олон үгэдэ олзогүй, ехэ хүндэшэ, даруу зантай хүн. 23 жэлэй хугасаа соо дүрбэн тэгшэ хүдэлмэришэн 30 һурагшадые һургаһан, тиихэдээ тэдэнь багшынгаа хамаг дүй дүршэлые халан абаһан байха.

Участок дээрэ баян дүршэлтэй хүдэлмэришэд, ёһотойл замай залууршад, А. К. Разбах, Ю. В. Смирнов, Б. Д. Черников гэгшэд хүдэлдэг. Эдэмнай бултадаа ухаалан зохёогшод юм. Тэдэнэр станогой отолдог резецэй бүридэлые хубилгаһан, эрьелдэдэг кран участок дээрээ табижа, деталь бэлэдхэхэ сагые 15 процентээр доошолуулһан байха. Николай Иванович Батышев мүн лэ олон станок дээрэ хүдэлдэг, өөрынгөө мэргэжэлдэ 12 хүдэлмэришэдые һургаһан юм.

Иимэ хүнүүдые «алтан гартан» гэжэ нэрлэнгүй яахабши.

Н. ХАЗУЕВ.

Түрэл орон доторнай

МОСКВА. Түб хотын Остаповска болон Новорязанска шоссе харгын хажуугаар «Волгоградска проспект» гэһэн гаршагтай шэнэ гэрнүүд бии болобо. Энэ үргэн ехэ үйлсэдэ Моссоведэй гүйсэдкомой шиидхэбэреэр баатар хотын нэрэ олгогдобо. Энэ, Москвагай Ждановска районой эгээл ехэ үйлсэнүүдэй нэгэн болохо юм.

Тус проспектын хоёр хажуугаар олон дабхар гоё һайхан шэнэ байшангууд жэрылдэн бодоно. Мүн энэ проспектые дагуу сэнхир хүхэ миндаһандал зурыһан Москва — гол, үнгын сэсэгээр бүрхөөгдэһэн олон тооной сэсэрлигүүд энэ түүхэтэ нэрээр нэрлэгдэһэн шэнэ гудамжые бүришье гоёоно.

ХАЛУУН ХАҺА

МОСКВА. Орон доторнай таряа хуряалгын, гүрэндэ хүдөө ажахын продуктнуудые тушааха халуун хаһа эхилбэ. Оренбургын таряашад эрхим шанартай орооһоёо тушаажа захалаа. Белоруссии болон Балти шадарай, урда зүгэй районуудай колхоз, совхозууд таряа хуряалгадаа хам ороо. Мүн Дунда Волго, Сибириин зарим ажахынууд гүрэндөө таряагаа тушаажа эхилбэ.

Һүүлэй мэдээгээр 629 мянган гектар таряан хадагдаад байна. Хүдөө ажахын энэ шухала хүдэлмэри үдэрһөө үдэртэ үргэдэнэ. Мүнөө үедэ 14 союзна республиканудта таряа хуряалга ябуулагдана.

АМАРАЛТЫН ХОЁР ҮДЭР

ЯРОСЛАВЛЬ. Емельян Ярославскиин нэрэмжэтэ шахтын горнягууд ажалай шэнэ гуримаар хүдэлжэ эхилһээр эгэ хоёр һара бэлобо. Тэдэнэр долоон хоногто хоёр үдэр амардаг болонхой. Тиигэбэшье, ажалайнгаа бүтээсые огто һуладхаагүй. Харин түсэбһөө гадуур хэдэн мянган тонно түлишэ үгөө. Һүүлэй 1 һарын туршада ажалай бүтээсэ 10 процентээр дээшэлжэ, хүдэлмэришэдэй салин хүлһэн ехэ болоо.

ЗАВОДУУДАЙ ТУҺАЛАМЖА

МОСКВА. Ажахын шухала хүдэлмэри—таряа хуряалгые эмхитэйгээр үнгэргэхэ хэрэгтэ завод болон фабрикануудай коллективүүд колхоз, совхозуудта горитойхон туһаламжа үзүүлхэнь. Оронойколхоз, совхозууд үшөө нэгэ миллион гаран автомашинын мөөрнүүдые, хэдэн мянган аккумулятор болон электроламнануудые бүтээжэ эльгээхэнь. Тиихэдэ мүн 2.700 нүүдэл электростанци үгтэхэ юм.

Гадна, үнгэрһэн хахад жэлэй туршада 500 мянган тонно минеральна утэгжүүлгэ эльгээгдэһэн байна.

СУЛА АЛТАН

МИАСС, (Челябинска область). Эндэхи управленидэ Ураалай Ленинэй приискэһээ 6 сула алтан асаргдаба. Энээниие цүхэр Ханиф Абдуллин олоо юм. Тэрэнэй эгээн томонь 470 грамм шэгнүүртэй. Газар малтадаг машинын жолоошон Николай Свиридов 531 грамм сула алта олоһон байна. Хамтадаа эдэ 6 алтанай шэгнүүринь 1.658 грамм татана.

Ханиф Абдуллин Николай Свиридов хоёрые суглаа хүдэлдэг нүхэдынь халуунаар амаршалжа, саашанхи ажалдань амжалтануудые хүсэбэ.

ШАХТЁРНУУДАЙ АМЖАЛТА

ТОРЕЗ, (Донецкэ область). Городой горнягууд советскэ шахтернуудай үдэрэй хүндэлэлдэ шэнэ, дээшэлүүлэгдэһэн уялгануудые абаад, угаа эдэбхитэйгээр ажаллажа байнхай. Жэлэй эхинһээ хойшо тэдэнэр 65 мянган тонно шулуу нүүрһэ түсэбһөө гадуур үгөө.

ШЭНЭ МАРКА

МОСКВА. СССР-эй хэлхээ холбооной министерство аха дүү Польшын арадта зорюулагдаһан шэнэ почтово марканудые гаргажа эхилбэ. Тэрээн дээрэнь химиин, металлургиин, судна бүтээлгын промышленностиин үнгэтэ зурагууд харагдана. Марка дээрэ «Польшын Арадай Республикын 20 жэлэй ой» гэһэн гаршаг бэшээтэй.

ШЭНЭ ВОКЗАЛ

РИГЭ. Эндэ манай орон дотор эгээл томо вокзалнуудай нэгэн һаяхан ашаглалгада үгтэбэ. Тэрээн соо сүүдхэдээ 30 мянган хүн амаржа гараха аргатай юм. Иигээд байхадаа тус город аяар 5 союзна республиканудтай автобусой холбоотой болобо.

ЭРТЫН ЯБЛОКА

ТУАПСЕ. Хара далайн эрьедэхи «Михайловский перевал» гэжэ үрэ жэмэстэ совхозойхид эртынгээ яблока хуряажа эхилээ. Эндэһээ һая Москва шадар 11 тонно шэлэ ургаса эльгээгдэһэн байна.

ГЕКТАРАЙ 30-40 ЦЕНТНЕР

КРАСНОДАР. Кавказай үйлэдбэриин управлениин «Кубань» совхозойхид хизаар доторoo алдаршаһаар үнинэй юм. Газар таряалангаа зүбөөр ашаглажа, шадаһанай ашаар, тэдэнэр орооһото ургамалнууд, кукурузын, саахарай свёклын баян ургаса ургуулаа. Үбэлэйнь хара таряан дунда зэргээр 34,2 центнер гараа. «Безостая-1» гэжэ шэниисэ 40 гаран центнер гектарһаа хуряагдана.

БУРЯАД ҮНЭН

2-дохи нюур.
1964 оной июлиин 25.

АТОМТА ПОЛИ

Совет селекционернүүдэй дүй дүршэлһөө

Каширай харгыгаар Шебанцево тосхон ошоходо, Москваһаа холо бэшэ, сэл ногоохон шугын саана түб түхэреэн талмай харагдаха. Энэмнай—Үтэлжүүлгэ ба газарай хүрьһэ шэнжэлдэг бүхэсоюзна институдай радиобиологическа лабораториин гамма-поли гээшэ. Ургамалнуудта, тэдэнэй үрэһэндэ гамма-элшын ямараар нүлөөлхые эндэ шэнжэлдэг юм. Энэ полиин дэргэдэ лабораториин багашаг байшан баригданхай, мүн туршалга хэдэг гэрэй шэл оройнь наранай туяада ялабхижа байдаг.

12 гектар болохо түхэреэн талмайн тэг дундаһаа түмэр хоолой ёдойн харагдана. Тэрэ хоолойн зосоонь Со-60 гэдэг радиоактивна изотоптой поршень шэнги булад амнула дээшэ гаража, доошоо буужа байдаг. Хоолойнь үзүүртэхи зузаан ханатай туулган камера соо сүүдхэ бүриин 6 часай туршада элшэ гаргадаг бодос табигдана. Тиимэ бодосые үргэхэ бүхы механизмууд аюулгүй газарһаа хүдэлгэгдэнэ.

— Хэрбээ полиемнай лампын гэрэлтүүлжэ байгаа һаань, тэрэниие унтараагаадхиха һаабзабди. Харин элшэ үгэдэг энэ түхеэрэлгые гансада болюулжа, унтаргаажа болохогүй. Радиоактивна кобальт мүнөө туулган контейнер соо «амаржа» байна. Юундэб гэхэдэ, гамма-поли дээрэ механизаторнууд ерээд, хартаабха тарихын тула газарайнгаа хүрьһэ бэлдэжэ байна бшуу,—гээд лабораториин хүтэлбэрилэгшэ Владимир Зезюлинский тайлбарилба.

Һаядаа тус поли дээрэ орооһото ургамалнуудай, овощой тарилга хэгдэхэ сагаан шаажан амһартануud соо эмхилэгдэһэн корнеплодууд, томадууд, бобы болон кукуруза туршалга хэдэг гэрһээ асаргдаха байха. Мүнөө жэлдэ кукуруза тарихын тула гамма-поли шадар ехэ газар таһалагдаа. Кукурузын үрэһэ тарихынгаа урда тээ гамма-элшээр шарахада ямар ургаса үгэхэ байһаниинь туршагдаха болоно.

Гамма-поли дээрэ таригдаһан ургасынь радиацида дайрагдаагүй гү гэжэ түбхын түрүүн асуугаабди.

Иимэ асуудалнууд Владимир Зезюлинскиин шэхэнэй шиир таһалдадаггүй хаш даа.

— Нёдондо жэл иимэ элшээр шаража шанаржуулагдаһан клубникын амта үзэһэн, үхэр нюдэ, редискэ, һонгино гэхэ мэтые эдиһэн байгаабди,—гээд тэрэ харюусаба. — Зундаа ургамалнуудта тараагдаһан гамма-элшын нүлөөн доро имагтал биохимическэ хубилалта болоод, ургасын амтан ба шанарые обёорхоор хубилганагүй. Хэдэн арбаад мянган рентген доозотой гамма-элшээр (атомна элшээр) шаруулһанай һүүлдэ радиациин мүр сараашье үлэнэгүй. Радиационно аюулгүйе сахиха эрилтэ дүүргэлгын талаар абажа хэлэбэл, гамма-поли дээрэ ажаллахада, үнэндөө, ондоо ямаршье үйлэдбэри дээрэ хүдэлһэнһөө аюулаар бага байна. Изотопой туулган контейнер соо буулгагдаад байхадань, атомтай поли дээрэ 6 час байһан хүн ямаршье гамма-радиацида дайрагдадаггүй байба.

—Бүхэли зундаа гамма-элшэдэ дүтэ шадар байһан ургамалнуудта хэдэ мянган рентгенэй радиацитай доозо үгтэдэг байха юм,—гэжэ эрдэмтэ хөөрэнэ. — Гэхэ зуура, хэрбээ зургаан зуун рентген хүнэй аминда аюултай байгаа һаань, зарим түрэлэй ургамалнуудта (лён, томадууд, редис, горчица) арбан мянган рентгенньe муугаар нүлөөлхэгүй гэжэ тододхон тайлбарилха шухала. Зүгөөр зарим янзын ургамалнуудта бүри бага доозотой гамма-элшэ хэрэглэгдэдэг. Тиимэһээ ямар ургамалда хэды шэнээн доозотой гамма элшын хэрэгтэй байһые хараада абажа хэрэглэдэгбди. Энээниие хэрэглэлгэ холо, дүтын хэмжээнһээ дулдыдадаг юм. Тиимэһээ манай атомна полиие түхэреэн талмайтайгаар эмхидхээбди.

Туршагдаха ургамал бүхэн—радиобиологуудта, селекционернүүдтэ таабари болоно. Ургамалнуудые гамма-элшээр шаража шанаржуулха туршалгануудые удаа дараалан хээд байхада, ажахыда туһатай шэнэ онол аргануud олдожо магад бээзэ.

Ургамалнуудай 30 процентнь лэ үрэжэжэ шададаг, тэдэнэй үрэһэн селекциин материал болон хэрэглэгдэдэг, бэшэниинь хосордог гү, али үрэһэ үгэдэггүй байгаа. Энэ тоонье хүсэд бэшэ. Туршалгын үрэ-дүнгһөө харахада, байгаалиин юрын байдалда шэнжэгдэһэн 3105 ургамалһаа шэниисэ-хяагай гибридэй оройдоо 0,06 процентнь лэ үрэтэй хубилалта хангаа. Гамма-элшээр шарагдаһан 2002 ургамалһаа мүн лэ шэниисэ-хяагай гибридэй 2,12 процентнь һайн үрэтэй байгаа. Тиимэ болохолоороо, гамма-элшэ хэрэглэхэдэ, саг, хүсэн, зөөри алмагдадаг, элдэб янзын аша үрэтэй хубилалта туйлалгадань селекционертэ туһа хүргэдэг байна.

Механизациин дэлгэрһэн мүнөө сагта оньһон аргаар элдүүрилэгдэн ургуулагдаха сортнуудые бии болгохо тон шухала. Жэшээлэн хэлэбэл, «Штамбовой карлик» гэжэ сортын томадай бүлэг эшэ дунда жэшээгээр 37 сантиметр үндэр болоторoo ургадаг. Селекционернүүд энээниие набтараар ургуулха гэжэ туршаад бираагүй. Харин атомна элшэ туһалһан байна. Овощой ажахы шэнжэлдэг институдай селекционернүүд гамма-полидо хэгдэһэн туршалгые хэрэглэн, 25 сантиметр хүрэтэр үндэртэй томадай ургаса туйлаа. «Штамбово карлик» сортын эзэлһэн талмай дээрэ оньһон аргаар элдүүрилгэ хэхэ, ургаса хуряахада хүнгэн байхань элитэ.

Хара хүрьһэтэ газартай центральна нютагуудай хүдөө ажахын эрдэм-шэнжэлгын институдай эрдэмтэд «Капитал», «Московский 372», «Немчиновский-51» гэдэг горохые тэрэл гамма-полидо тарижа, олон янзын хубилгагдаһан сортнуудые бии болгоо. Тиигэһэнэй ашаар белогынь 2—2,5 процентээр нэмээд, элдэб үбшэн хүрэсэгүй болоһон байна.

Гамма-поли дээрэ шарагдан шанаржуулагдаһан угтай ондоошье ургамалнуудые (орооһо таряан, хартаабха гэхэ мэтэ) туршахада, найдабаритай үрэ дүнгүүд гараа.

Ядерна элшэтэй зүйлнүүдые хэрэглэхэ асуудалаар 1963 оной һүүл багта Москвада зарлагдаһан семинарай материалнуудһаа харахада, ядерна элшэ олон янзын, шанараар һайн сортнуудые бии болгохо арга олгохо байһаниинь элирээ.

Генетигүүд-селекционернүүд атомна техникын элдэб аргануудые хэрэглэхэһээ гадна, мүн гамма (атомна элшээр элдүүрилэгдэдэг) —поли бии болгонхой. Энэнь эрдэмтэдэй шэнжэлгэ арга боломжые бүри ехэ болгоо. Гамма-поли хадаа элдэб ургамалнуудые лаборатори соо шэнжэлһэнһээ һураггүй һайн байдалда радиациин нүлөөе шэнжэлхэ туршаха арга олгоно.

...Үдэшэ болобошье һаань, атомна полиин пульт управленидэ улаан лампочка носоһоор байба: гамма-полидо элшэ үгэдэг бодосой сорго хоолойгоор дээшээ үргэгдэһэнэй тэмдэг болоно. Нюдэндэ харагдахагүй элшэнүүд амидаралда удаа дараалан нэбтэрэн орожо, сорт шанарынь хубилгадаг байна.

Генриетта АЛОВА
(АПН).

БҮГЭДЫМНАЙ ХЭРЭГ

hургуулинууд hуралсалай жэлдэ бэлэн гү?

Он жэлэй үнгэрхэ бүри манай Мухар-Шэбэрэй управлениин ажахынуудай экономико улам бэхижэнэ. Жэл бүри олзо доход ехээр оруулжа, шанга шадалтай болохо тумаа колхоз, совхозууд ажалшадайнгаа ургажа байгаа hуудал байдалай эрилтэнүүдые гүйсэд хангахын тула мүнгэ зөөри ехээр hомолдог болоо.

Манай эдир халаан—залуу үетэниие коммунизмын үзэл бодолтойгоор хүмүүжүүлхэ гээшэ биднэй нангин уялга мүн. Ушар иимэhээ hургуулинуудые хүсэд хүрэхэ элдэб эд хэрэгсэлээр, hайн бэлэдхэлтэй багшанараар хангаха, бүгэдэ ниитын hуралсал бэелүүлхэ гэхэ мэтэ шухала асуудалнуудта манай аймагай Соведэй гүйсэдхэхэ комитет, нютагай сомон зүблэлнүүд гол анхаралаа табижа байдаг.

hуралсал-хүмүүжүүлгын хүдэлмэриие мүнөө үеын эрилтэдэ харюусамаар болгохын тула нэн түрүүн материальна hайн бааза хэрэгтэй бшуу. Энэ талаар аймаг доторнай яhала юумэ хэгдээ. Гансахан үнгэрэгшэ жэлэй туршада 1720 hууритай hургуулиин 9 шэнэ байшан, 110 hууритай хоёр интернат-хамтын байра баригдажа, ашаглалгада үгтөө hэн. «Знамя Ленина», «Дружба», «Коммунизм» колхозууд ехэ барилга бүтээгээ. Жэшээнь, табан томо бригадатай «Знамя Ленина» колхоз ажалшадай hууха гэр байра, соёл культурын, үхибүүдэй эмхи зургаануудай байшангуудые бариха талаар управлени соогоо түрүүлжэ ябадаг. Колхоздо саг үргэлжэ хүдэлдэг барилгашадай бригада бии. Энэ бригадын хүсөөр Хошуун-Үзүүртэ, Калиновка тосхондо хоёр-хоёр типовой hургуулиин байшангууд баригдажа, ашаглалгада үгтэнхэй. Колхоз гэшүүдэйнгээ үхибүүдтэ hаруул, уужам классуудтай, үйлэдбэриин дүй дүршэлдэ hургаха мастерскойнуудтай байшантуудые барижа бэлэглэхэhээ гадна, харуулан ойлгуулха хэрэгсэлнүүдые, ажалда дүршэхэ элдэб түхеэрэлгэнүүдые мүнгэ зөөреэрөө худалдажа абаад үгэдэг заншалтай.

Эдэ бүгэдын ашаар hургуулинуудтань hуралсал-хүмүүжүүлгын хүдэлмэри хараа байса hайжараа. Баримта болгон, Буряадай АССР-эй hургуулиин габьяата багша Ш. Э. Эрдынеевэй хүтэлбэрилдэг Хошуун-Үзүүрэй найман жэлэй hургуули абаад үзэебди. Тус hургуули hуралсал-хүмүүжүүлгынгээ талаар аймаг соогоо хэдэн жэл удаагаар түрүү hууринуудай нэгые алдангүй эзэлдэг.

«Дружба» колхозойшье гэшүүд hурагшадтаа баhал горитой анхарал хандуулдаг. Колхозоорхин өөhэдынгөө хүсөөр hүүлэй хоёр-гурбан жэлэй туршада 280 hууритай Хэрээтын найман жэлэй, Хуурай-Горхон, Ара-Хэрээтэ тосхонуудта тус бүридөө 160 hууритай хоёр-хоёр эхин hургуулинуудай, 320 hууритай найман жэлэй Елаанай hургуулиин байшангуудые шэнээр барижа, ашаглалгада үгэhэн байна. Эдэ hургуулинуудай hурагшад номоо hайнаар үзэдэг, классhаа класс бүридэ дамжан ородог.

Аймагай партийна, советскэ, комсомолой, профсоюзай эмхинүүд, бүхы ажалшадай 1963—64 hуралсалай жэлэй бэлэдхэлгэдэ эдэбхи ехэтэйгээр хабаадажа, горитой хүдэлмэри ябуулhанайнь ашаар республикын hургуулинуудай, үхибүүдэй эмхи зургаануудай хоорондо дэлгэрhэн социалис мүрысөөндэ манайхид нэгэдэхи hуури эзэлжэ, дамжуулгын Улаан тугта хүртэhэн, 500 түхэригөөр шагнагдаhан юм.

Дээрэ дурсагдаhан зарим тэдэ амжалтануудаймнай хажуугаар дутуу дунданууд, шиидхэгдээгүй асуудалнууд үгы гэжэ хэлэжэ яажа болохоб. hуралсалай жэлэй эхилхэдэ бэлэдхэл муутай hургуулинууд яhала олон байhан. Илангаяа Заганай нютагай Соведэй харьяата hуурин тосхонуудта hургуулинууд муу бэлэдхэлтэйтээр hурагшадаа угтаа hэн. Сомон зүблэлэй мэдэлдэ байhан зургаан hургуулинуудай нэгэнииньшье хүсэд hайнаар заhабарилагдаагүй, харуулан ойлгуулха, мүн бусадшье тусхай түхеэрэлгэ, хэрэгсэлнүүдгүй байhан.

Мүнөө hуралсалай шэнэ жэлдэ бэлэдхэхэ эгээн харюусалгатай үе ерэбэ. Ушар иимэhээ олониитэдэ түшэглэн, hургуулиин хүтэлбэрилэгшэд, багшанар, нютагай Соведүүд саг үргэлжын комиссинуудтаяа хамта гүрэн түрын удха шанартай энэ хэмжээ ябуулгада хамсыгаа шаман хам ороxо уялгатай. Энэ хүдэлмэриие богони болзорто, эрхим шанартайгаар бэелүүлжэ шадаhанhаамнай hуралсал-хүмүүжүүлгын үрэ дүн дулдыдаха ха юм.

hуралсалай шэнэ жэлдэ бэлэдхэхэ хүдэлмэри аймаг доторнай жэлэй эхин hараhаа хойшо захалhан байха. Үбэл үнгэрэгдэhэн багшанарай суглаан дээрэ энэ асуудал үргэнөөр хэлсэгдэжэ, социалис уялга абтаа hэн. Тэрэ гэhэнhээ хойшо зургаан hара үнгэрбэ. Зүгөөр абаhан уялгамнай хэр дүүргэгдэнэ гээшэб? Сэхыень хэлэхэдэ, тиимэшье hайн гэхын аргагүй.

hуралсалай шэнэ жэлдэ бэлэдхэл тухай асуудал аймагай сесси дээрэ hаяшаг зүбшэн хэлсэгдээ. hуралсалай жэлэй дүүрэмсээр лэ аймагай олонхи hургуулинуудай хүтэлбэрилэгшэд, багшанар байра байдалаа, паарта, стол, стул болон бусад хэрэгсэлнүүдээ заhабарилжа ороhон. Заhабарилгын хүдэлмэри аймагаймнай олонхи hургуулинуудта ямаршьегүй hайнаар ябажа байна. Жэшээнь, Охин-Булагай нютагай Соведэй мэдэлдэ байдаг эхин hургуулинууд hуралсалайнгаа шэнэ жэлдэ бэлэн болонтоо. Мүн Түгнын, Суулгын, Хошуун-Үзүүрэй болон бусад hургуулинууд hуралсалайнгаа шэнэ жэлдэ яhала hайнаар бэлдэжэ байна.

Мүнөө жэлдэ аймаг дотор hургуулиин 8 шэнэ байшан баригдажа, ашаглалгада үгтэхэ ёhотой. Гэбэшье эдэ hургуулинуудаймнай нэгэнииньшье мүнөө бэлэн болоодүй байhаар. Ямар ушар шалтагаанhаа барилга итэрээ унжагайранаб гэхэдэ, нэн түрүүн барилгын материалаар, мүнгэ зөөреэр ехэтэ дуталданабди. Аймаг доторнай 130 байшан бии. Тэдэнэй 40-дэнь капитальна, бэшэндэнь жэжэ божо заhабарилга хэхэ хэрэгтэй. Манай тоолоод үзэхэдэ, аяар 179 мянган түхэригэй капитальна хүдэлмэри хэхээр ажал бии. Теэд hомологдоhон мүнгэмнай миил 73 мянган түхэриг болоно. Энэ тон бага. Гадна Бэшүүрэй ажахынуудай Галуута Нуурhаа татагдаhан промышленна зайн галаар хангагдадаг болоходо 35 hургуулинуудай бүхы электропроводкыень hэлгэхэ хэрэг гарана. Теэд манай hургуулинуудта энэ хэрэгтэ мүнгэ зөөри hомологдоогүй, электропроводко үгтөөгүй байха юм. Гадна hургуулиин палааха, паарта, стол, стул самбар шэрдэхэ үнгэ бүриин шэрэшье олдодоггүй.

Эдэ бүхы дутагдалнууд hаяхан үнгэргэгдэhэн аймсоведэй сесси дээрэ элирүүлэгдэжэ, тэдэниие ойрын сагта усадхаха гэhэн шиидхэбэри абтаа. Аймагай бүхы hургуулинуудые августын 10 болотор hуралсалай шэнэ жэлдэ бэлэн болгохо гэжэ хэлсэгдээ. Тодорхой hайн шиидхэбэри абалганшье бэлэншэг хэрэг юм аабза. Харин тэрэнээ саг болзор соонь бэелүүлхэ гээшэ нилээд бэрхэтэй ажал ха юм. Абаhан шиидхэбэреэ бэелүүлхэ хэрэгтэмнай республикын Гэгээрэлэй министерство бодото туhаламжа үзүүлхэ бээзэ гэжэ найданабди. Мүн багшанарай коллективые hайжаруулхын тулада манда 50 гаран багшанарые эльгээгыт гэжэ Гэгээрэлэй министерствэдэ эрилтэ табинабди. Гадна Хара-Шэбэрэй, Хонхолын hургуулинуудые барижа дууhаха хэрэгтэ мүн лэ мүнгэ зөөри hомолхо хэрэгтэй болоходоно.

Аймагай партийна организацинууд, нютагай Соведүүд, бүхы ажалшад hургуулиин наhа гүйсэhэн нэгэшье үхибүүе hургуулиин хажуу тээ үлөөнгүйгөөр, заhабарилагдаhан, уужам hаруул, сэбэр, дулаан классата угтан абахын тула хүсэ шадалаа гамнангүй оролдохо байна.

Ц. ЦЫБИКОВ,
Мухар-Шэбэрэй аймгүйсэдкомой түрүүлэгшэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Мухар-Шэбэрэй үйлэдбэриин управлениин «Заганский» колхозой үбhэшэд эхэнэрнүүд сабшалан дээрээ hая асарагдаhан газетэнүүдые hонирхон уншажа байнад.

А. ИСТОМИНОЙ фото.

ЗУРАГЛАЛ

ГЭР БҮЛӨӨРӨӨ ХОНИШОД

Хоёр Горхон гэжэ нэрэтэй газар он уулын тээ хойгуур оршодог. Энэ зар юундэ тиимэ нэрэтэй болоо юм хэдэ, баруугаарнь, зүүгээрнь горхон урдажа, энэ талые ундалуулан айдаг. Хоёр Горхондо Саянай совхозой хонишон Уряанхай Бадмаев ажалладаг. Бидэ мэнэ hаяхан тэрээнтэй уулзажа, ажал хүдэлмэритэйнь бага зэргэ танилсаhан байнабди.

Энэ нүхэр тухай онсолон тоггожо хэлэмээр: хони үсхэбэрилгэдэ 1953 оноо хойшо ажалладаг. «Хони үсхэбэрилгэ—минии дуратай ажал юм. Бэрэ багаhаа хойшо хэжэ барижа ябаhан ажални ха юм даа»,—гээд хонишон даруу янзаар ажалаараа омогордог лэ.

Уряанхай Дамбаевичай газаань хүлжэ ошоходомнай, сагаан сад түмэр зэрэ иигэжэ бэшээтэй байба: «Коммунис ажалай бригадын нэрэ зэргын түлөө тэмсэжэ байhан Саянай совхозой 4-дэхи отделениин хонишод эндэ ажаллана». Гэртэнь ороходомнай юун сэбэр, уран гоёор бэшэгдэhэн плакат, лозунгнуудаар хаяа ханань шэмэглэгдэнхэй. Алталмал хоёр рамануд соо Уряанхай Дамбаевичай абаhан грамотанууд харагдана.

Нүхэр Бадмаев үшөө залуу ябахадаа, hайнаар ажаллажа hураха хүсэлэнтэйгөөр ветеринарна фельдшерэй hургуули шудалhан юм. Мүнөө энэ эрдэм hургуулинь ехэ хэрэгтэй байба: хаража байhан хонидойнгоо али нэгэнэйнь үбдөө hаань, өөрөө эмнэжэрхидэг, хонидтоо искусственна үрэжүүлгэ хээд, олон хурьгадые абадаг. «Хонишон хүн гээшэ бүхы юумые шадаха зэргэтэй, тэрэгүй hаа юун хонишон болохоб даа» гэжэ хөөрэдэг.

Уряанхай Дамбаевич зундаа, басаганайнгаа гэртээ байха сагта, Монгойн бэшэ бэшэ отарануудаар ябажа, искусственна үрэжүүлгэ хэдэг, сабшалан дээрээ уhа заладаг, хото хорёогоо заhадаг, набшаhата тэжээл бэлэдхэдэг, үбhэ сабшадаг. Олонхи хурьгадынь Хойто-Кавказай үүлтэрэй болонхой. Тус үүлтэр тухай Уряанхай Дамбаевич иигэжэ хөөрэнэ: «бидэнэр hүүлэй жэлдэ Хойто-Кавказай үүлтэрэй хурьгадтай боложо байнабди. Эдэ хонид юугээрээ hайн бэ гэхэдэ,—5 hаратай хурьгадынь томонууд бэетэй, тобир тарганууд, ноохониинь дүрүү зузаан байдаг. Удахагүй нэгэ хэдэн жэлhээ бүхы хонидоо иимэ үүлтэрэй болгохомнай: Мүнөө энэ үүлтэрэй хусын үрөөр искусственна үрэжүүлгэ хэжэ эхилхэмни».

hайн үүлтэрэй хонид хэзээ бии болохо ааб гэжэ хүлеэгээд байнгүй, харин hайн үүлтэрэй хусануудые олоод, хаража байhан хонидойнтоо шуhантай холижо, тоо толгойень олон болгожол, ашаг шэмыень дээшэлүүлжэл байдаг хүн. Тэрээнhээ гадна, нүхэр Бадмаев хонин бүхэнөө өөрынгөө табан хургандал адляар танидаг: ямар хонин хэнзэлнэб, эхирлэнэб, ямар хониной хурьгад тобир тарган байнаб—бултыень мэдэдэг. Жэл бүхэндэ энэ мэтэшэлэн hайн hайн хонидоо шэлэжэ үлөөдэг юм. Ихэдээл гүрэндөө эдеэ хоол элбэг дэлбэг болгохо гэhэн hайн hайхан зорилгые түрүү хонишон үдэр бүхэндэ дүүргэн ябана ха юм даа.

Холын хараатай, дүй дүршэлтэй хонишод мэдэhэн, шадаhан юумэеэ толгой соогоо нюугаад ябадаггүй, нүхэдтөө хэлэжэ, харуулжа үгэдэг. Мүн Уряанхай Дамбаевич өөрынгөө халаан бии болгохо хүсэлэнтэйгөөр үхибүүлээ хони үсхэбэрилхэ ажалда дуратай болгожо байдаг лэ. hайн лэ хүсэл оролдолго!

Д. ЛЫГДЕНОВ,
хүдөө бэшэгшэ.

ТАНИЛСАГТЫ:

Бэрхэ hаалишан Софья ДОБШОНОВА

Хадалиг газартай, тэрэ мүртөө нютагай жэжэ үүлтэрэй үнеэдтэй Аха шэнги газарта зунай сагта толгой бүриhөөнь 1000 килограмм hү hааха гээшэ тиимэ хүнгэн хэрэг бэшэ.

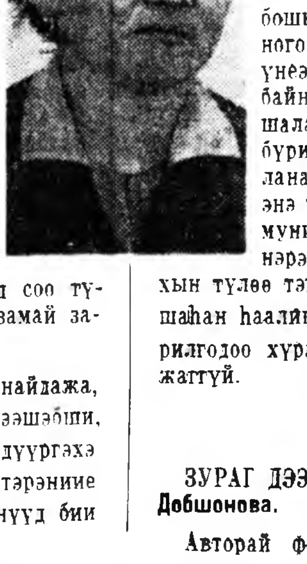
Тиигэбэшье «Улаан-Аха» колхозой hаалишан Софья Лопсоновна Добшонова зундаа, үнеэн бүриhөө 1000 килограмм hү hааха гэhэн республикын hаалишадай дунда дэлгэрhэн ехэ тэмсэлдэ эдэбхэтэйгээр оролсобо.

Энэ малшан hү hаалгаар Ахынгаа hаалишад соо түрүүлжэ ябадаг, тэндэхи замай залууршан хүн ха юм даа.

— Ямар юумэндээ найдажа, хэмгүй ехэ уялга абана гээшэбши, хайшан гээд тэрэнээ дүүргэхэ хүмши,—гэжэ байгаад, тэрэниие ёгтолон шоглохошье хүнүүд бии байгаа hэн хаш.

Тэрэ мэтын үгэ хүүртэ заашье тунхарингүй, зорилгоноо түйлахын түлөө Софья Лопсоновна ехэ тэсэмгэйгээр, оролдосо ехэтэйгээр хүдэлнэ. Ахада зунай зулгы hайхан саг хожомшог морилбошье hаа, мүнөө зулгэ ногоон улам hайжаржа, үнеэд hайса hү орожо байна. Энэ үеые hамбаашалан нүхэр Добшонова бүри эршэтэйгээр ажаллана. Тиихэтээ хамта энэ түрүү hаалишан коммунис ажалай хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэхын түлөө тэмсэнэ. Ахадаа алдаршаhан hаалишан энэ хоёр ехэ зорилгодоо хүрэхэ байhаниинь дамжаттүй.

Д. ДУГАРОВ,
хүдөө бэшэгшэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: hаалишан **С. Л. Добшонова.**

Авторай фото.

НЭРЭ АЛДАРЫНЬ—ХҮНДЭЛЭЛЭЙ САМБАРТА

Хэжэнгын совхозой 2-дохи отделениин Бахлайта гэжэ гүүртын hаалишад гүүртээрээ хахад жэл соо 1265 центнер hү абаха, гүрэндэ 1000 центнер тушааха даалгабаритай байhан аад, 1685 центнер hү hаажа, гүрэндөө 1372 центнер худалдаhан байха юм.

Тус гүүртын hаалишан Пелагея Санжиевна Цырендылыкова үнгэрhэн зургаан hара соо 18 үнеэдhээ 23600 килограмм hү hааба. Энэнь үнеэн бүриhөө 1311 килограмм hү hааhан зэргэтэй болоно. Тиигэжэ Хориин аймагай hаалишадай дунда дэлгэрhэн социалис мүрысөөндэ энэ нүхэр илажа, нэгэдэхи hуури эзэлхэ ёhоороо эзэлбэ. Нүхэр Цырендылыковагай нэрэ хүдөөгэй парткомой бюрогой шиидхэбэреэр аймагай Хүндэлэлэй самбарта бэшэгдэбэ.

Тиихэдэ тус гүүртын hаалишад Евгения Санданова, Инна Жигжитова, Юмжит Дамбаева гэгшэд хахад жэл соо үнеэн бүриhөө 1121—1223 килограмм hү hааба.

Нүхэд Дамбаева, Санданова, Жигжитовагай алдар нэрэ баhал аймагай Хүндэлэлэй самбарта бэшэгдэбэ.

К. ЖАЛСАРАЕВ.

Социалис оронуудаар

ГОРОДОЙ МУЗЕЙ

Словакидахи арадай восстаниин түб газарнуудай нэгэн байhан Калиштые фашистнууд шатаажархиhан байгаа. Тэрэ мүнөө городок-музей болгогдохоор шэнэдхэн баригдажа байна. Словакиин арадай восстаниин түб байhан Банска Бистрицэhээ 20 километрэй газарта байдаг энэ городогто «Фашизмда үхэл» гэhэн партизануудай бригадада ородог «Вперед» гэжэ партизанска отрядай штаб 1944 ондо байhан.

Калиштада музей нээгдэжэ, городогой hуурин зоной восстаниин үедэ баатарлигаар тэмсэhэн тухай материалнууд тэндэ суглуулагдаха юм. Ойр тойронхи ой тайга соогуурнь партизануудай байhан блиндажууд болон ябаhан харгы зурганууднь шэнэдхэн hэргээгдэхэ байха.

Городок-музейн шэнэдхэн барилга намар — Словакиин арадай восстаниин 20 жэлэй ой — болотор дүүргэгдэхээр хэгдэнэ.

ХОНИ hААХА АППАРАТ

«Агространой» гэжэ Пельгржимовскэ заводто хони hааха аппарат бүтээгдэнхэй. Техническэ шанарайнгаа талаар тэрэнь хилын саана хэгдэгшэдhээ дуталдахагүй юм. Тэрэ аппарадаар нэгэ час соо 130 хони hаажа болохо. Иимэ шэнэ аппарадай бии болоходо хони hаахада эсэбэритэй гар ажал хэрэглэгдэхэеэ болихо бшуу.

УРИЛДААНАЙ ШЭНЭ АВТОМОБИЛЬ

«Шкода—1000-МБ» автомобилиин двигателиие зорюута тааруулжа табиhан «Шкода» гэжэ урилдаанай шэнэ автомобиль час соо 190—200 километр хурдаар ябажа болохо юм. Двигателинь 75 мориной хүсэтэй болотороо hайжаруулагдаhан байна. Автомобилиинь кузов алюминеэр хэгдэнхэй. Шэгнүүрынь ойролоо 400 килограмм болохо юм.

Т. МАРТЫНОВ,
ТАСС-ай корр.

БАРУУН ЧЕХИИН ЭРТЭ УРДЫН СЛАВЯНУУД

Баруун Чехидэхи Хеба город шадарай нютагуудта эртэ урдын славянууд ажаhуудаг байгаа гэжэ тодоруулагдаа. Энэ ушар археологууд болон түүхэшэдтэ үзэгдөөгүй hонин ушар болоhон байгаа гэжэ хэлээ hаа буруу болохо байна. Үшөө 1911 болон 1933 онуудта археологическа түрүүшын шэнжэлэлгэнүүдэй хэгдэхэдэ энэ город шадар эртэ урда сагта славянууд ажаhуудаг байгаа гэжэ гэршэлhэн зүйлнүүд олдоhон байгаа. Теэд тэрэ үе сагhаа хойшо материальна документнүүдэй тон үсөөн үлэhэниинь шаналхаар байна.

Мүнөө үедэ гурбадахи эгээн томо археологическа шэнжэлэлгэ хэгдэжэ дүүрэхэеэ байна. Хеба город шадар эртэ урдын славянуудай ажаhуудаг байhан баримтые энэ шэнжэлэлгэ бүрин хүсэдөөр гэршэлжэ үгэнэ. Чехословакиин энэ үни холын городые шэнэдхэн байгуулха хүдэлмэриин түлэг хэгдэжэ байхада, 1962 ондо Чехословакиин археологууд шэнжэлэлгэ хэжэ эхилhэн байгаа. Тиигэжэ городые болбосон зохид түхэлтэй болгохо хүдэлмэри Баруун Чехиин эртэ урдын түүхые бүрин хүсэдөөр мэдэжэ абаха арга олгоhон байха юм. Городой түбтэхи дүрбэн гэрые урилхэ үедөө барилгашад эгээн лэ гол шухала юумэ олоhон байгаа гээд Чехословакиин хэблэл бэшэнэ. Энэ хадаа газар дороhоо гурбан метр гүнзэгыдэ олдоhон дурасхаалга зүйлнүүд X—XI зуун жэлнүүдтэ эндэ славянуудай hайнаар эмхидэhэн общество эдэ нютагуудта ажаhуудаг байгаа, ондоо тээhээ хэгдэжэ магад дөөтолгонуудые сухарюулан сохижо шадаха байгаа гэжэ гэршэлжэ үгэнэ. Эртэ урдын славянууд хамгаалалтын энэ түхеэрэлгэ бодхоходоо нарhан болон вязова томо бревнонуудые, томо шулуу олон шабар хэрэглэдэг байгаа. Археологууд эндэ олон тоото славянска керамика олоhон.

Археологическа хүдэлмэриин хүтэлбэрилэгшэ А. Гейна ЧТК агентствын корреспонденттэй хөөрэлдэхэдөө иигэжэ мэдээсээ. Хеба город соо долоон газарта малталгануyд хэгдэжэ, дүрбэн газартань славянуудай hуурин газарнууд олдоhон байгаа. Баруун Чехидэ 2,5 дүрбэлжэн километр тухай талмай дээрэ славянуудай городой олдоhондо гадаадын оронуудай эрдэмтэд ехээр hонирхоно гээд А. Гейна онсолон тэмдэглээ. Урдань Чехидэ кельтскэ болон германска угсагаатан hуудаг байгаа гэжэ hүүлэй үе хүрэтэр олон эрдэмтэд тоолодог байhан.

Эртэ урдын славянуудай ямараар ажаhуудаг байhан тухай гэршэлжэ үгэhэн бүхы зүйлнүүд тусхай павильон соо табигдаха юм. Тэрэнэй барилга ерэхэ жэлдэ, ЧССР сулөөлэгдэhөөр 20 жэлэй ойе hайндэрлэлгын үедэ эхилхэ.

Б. КУЛАЕВСКИЙ.
(ТАСС).

Прага.

Малаа адуулхынгаа хажуугаар...

Зунай бэлшээриин үеын 100 хонито үхэрэй толгой бүриин шэгнүүрые 100 килограммаар нэмээхэ гэhэн hайн hайхан уряае Хүдэриин совхозой 3-дахи отделениин мал бэлшээн таргалуулха гүүртынхид hайнаан абаа. Июнь hарын дүн гаргаад үзэхэдэ, тус гүүртынхид зоотехническэ арга заабари болон түрүүшүүлэй дүй дүршэлые ажалдаа шадамаар хэрэглэhэнэй ашаар харууhалжа ябаhан үхэрэйнгөө толгой бүриин шэгнүүрые 960 граммаар гэхэ гү, 252 залуу сарнуудаа 75 центнерээр нэмээhэн байна.

Алтай нютаг малай бэлшээреэр мор нютаг гээшэ. Тиигэбэшье хүлгашан Дондок Будажапович Данжуровай даадаг энэ гүүртэ Хабуу гэжэ хадын хүндэйн бэлшээриие hайнаар ашаглажа, малаа зүбөөр бэлшээлжэ, нимэ hайн амжалта түйлаха юм. Нүхэр Данжуров үшөө 1959 ондо мал шахан таргалуулха даабаритай байhанаа харуулhан.

Энэ гүүртэдэ 5 хүн ажалладаг. Малаа адуулхынгаа хажуугаар тэжээл бэлэдхэлгын үедэ 45 гектар талhаа 900 центнер үбhэ абахаяа түхеэржэ байнхай.

Ю. Б. Данжуровай хүтэлдэг гүүртын малшад сентябрь hарада эдэ бүхы малайнгаа толгой бүриин шэгнүүрые дунда зэргээр 290 килограмм болгохобди гэжэ уялга абанхай.

Ж. ГУНЧИТОВ,
хүдөө бэшэгшэ.

Хяагтын үйлэдбэриин управлени.

ТЕЛЕФОН · ТЕЛЕГРАФ · РАДИО — ХИАБЫН СААНАhАА

А. Новотный нютагаа бусаба

ВАРШАВА, июлиин 23. (ТАСС). Чехословакиин коммунис партиин, ЧССР-эй президент Антонин Новотный hамгантаяа мүнөөдэр үглөөгүүр самолёдоор нютагаа бусаба. Польшын нэгэдэмэл хүдэлмэришэнэй партиин ЦК-гай, ПНР-эй Гүрэнэй соведэй ба правительствын уряалаар А. Новотный Польшын Арадай Республикын 20 жэлэй hайндэртэ хабаадалсаhан байна.

—<>—

В. Ульбрихт нютагаа бусаба

ВАРШАВА, июлиин 23. (ТАСС). Германиин нэгэдэмэл социалис партиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь, ГДР-эй Гүрэнэй соведэй түрүүлэгшэ Вальтер Ульбрихт hамгантаяа мүнөөдэр Берлин бусажа ерэбэ. ПОРП-гэй ЦК-гай, ПНР-эй Гүрэнэй соведэй ба правительствын уряалаар ерэhэн В. Ульбрихт Польшын Арадай Республикын 20 жэлэй hайндэртэ хабаадалсаа.

Хорото муухай аашаяа болюулха!

У Танда Кубын эльгээhэн ното

ГАВАНА, июлиин 23. (ТАСС). Кубын солдадые харата муухайгаар алагшад бодото дээрээ США-гай правительстваар дэмжэгдэжэ байна гээд ООН-ой генеральна секретарь У Танда Кубын гадаадын хэрэгүүдэй министр Рауль Роагай эльгээhэн ното соо хэлэгдэнэ.

Гуантанамодахи Америкын далайн-сэрэгэй баазын командалагшадай хорото муухай ябуулгаяа үргэлжэлүүлhээр байhанда анхарал хандуулхые Кубын правительство апрелиин 23-да эльгээhэн ното соогоо гуйhан байгаа гээд Рауль Роа ООН-ой генеральна секретарьта үшөө дахин hануулба. 1962 оной октябрь hараhаа 1964 оной апрелиин 19 хүрэтэр США-гай эзэлhэн Кубын энэ газар дээрэhээ хорото муухай 1181 элдэб ааша хэгдэhэн байна. Апрель hараhаа хойшо энэ районд үшөө 181 дахин хорото ябуулга хэгдээ гээд ното соо хэлэгдэнэ. Гэхэтэй хамта, эдэ хорото ябуулгануудынь улам аюултай боложо байна.

Июниин 9-дэ американска постhоо хэгдэhэн буудалгаар Кубын хилын харуулшан Хосе Ромирес Рейес хүндөөр шархатаа, мүн тэрэ hарын 25-да Андрес Ноэль Урдует баhал хүндөөр шархатаа.

Июлиин 19-нэй үдэр, үдэшын 7 час 07 минутада Америкын солдадууд элдэб муухай хараал хэhэнэйнгээ hүүлдэ Кубын хилэ сахигша Рамон Лопес Певью гэгшые буудажархёо. 20 минутын үнгэрhэн хойно тэрэ хилэ сахигша наhа бараhан байна.

Энэ ушарай hүүлээр үшөө хэдэн дахин хорото ябуулга хэгдэнэ, мүнөө болотор болюулагданагүй.

ООН-ой генеральна секретарьта хуулита ёhоор мэдүүлэгдэhэн, дипломатическа нотонуудые үгэhэн ба хандалга хэгдэhэн байбашье, США-гай правительство эзэрхэг түримхэй аашануудаа болюулха талаар ямаршье хэмжээ абанагүй. Хэмжээ абахаhаа байха, США-гай правительство хорото аашануудhаа арсахые hэдэжэ, Гуантанамодахи далайн-сэрэгэй баазын командалагшадые шэнэ аашануудта тухирна. Иимэ ябуулгынь эсэстэ Кубын хилэ сахигша солдат алуулhан байна.

Өөhэдынгөө хорото ябуулгануудhаа арсаха hэдэлгэтэйгээр үгэhэн США-гай гүрэнэй департаментын нотые Рауль Роа эрид шууд буруушаана.

Дээрэ заагдаhан эзэрхэг түримхэй хорото аашануудай эб найрамдалда ямар ехэ аюул тохёолдуулжа болохо ба тэрэнэй түлөө США-гай правительствын харюусаха байhанда ООН-ой генеральна секретарь У Танай анхаралаа хандуулхыень Кубын правительство өөрынгөө ното соо онсо тэмдэглэнэ.

ОАР-ай национальна hайндэр

КАИР, июлиин 23. (ТАСС). Арабуудай Нэгэдэмэл Республикын арад өөрынгөө революциин 12-дохи жэлэй ойн hайндэрые баярай оршон байдалда тэмдэглэжэ байна. Үсэгэлдэр национальна hайндэртэ зорюулагдаhан митинг республикын талмай дээрэ hүниин 1 час хүрэтэр болоо.

Мүнөөдэр үглөөгүүр ОАР-ай ниислэл хотын хэдэн арбаад мянган ажалшад Каирай шэнэ район—Насер город (Илалтын город гэжэ нэрлэгдэдэг) тээшэ ошоо. Тэндэ сэрэгэй ехэ парад болоhон байна.

—<>—

Хүгжэлтын тоо баримтанууд

СТОКГОЛЬМ, июлиин 23. (ТАСС). 1964 оной түрүүшын хахад жэлэй туршада СССР-эй арадай ажахын хүгжэлтэ тухай СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй дэргэдэхи Центральна Статистическэ управлениин мэдээсэлэй тоо баримтануудые Швециин газетэнүүд мүнөөдэр толилбо. «Стокгольмс-тиднинген» газетэ СССР-эй долоон жэлэй түсэбэй амжалтатайгаар дүүргэгдэжэ байhан тухай хэлэхэ зуураа, химическэ промышленностиин түргөөр хүгжөөгдэжэ байhаниие онсо тэмдэглэнэ.

—<>—

Малайзиин Федерацида США-гай сэрэгэй туhаламжа

ВАШИНГТОН, июлиин 23. (ТАСС). Холбоото Штадуудта Малайзиин армиин сержант болон офицернүүдые hургаха дурадхал Америкын правительство оруулба гээд hаяхан США-да айлшалhан Малайзиин федерациин премьер-министр Абдул Рахман мэдүүлгэ хээ. Рахман энээн тушаа пресс-конференци дээрэ хэлэбэ. Тэрэшэлэн Малайзида США-гай зүгhөө реактивна самолетууд болон вертолетууд үгтэхэ юм.

Моро правительство байгуулба

РИМ, июлиин 23. (ТАСС). Христианско-демократическа партиин түрүүлэгшэ Альдо Моро үсэгэлдэр республикын президент Антонио Сеньи гэгшэдэ орожо, өөрынгөө байгуулhан шэнэ правительствын министрнүүдэй списогые тэрээндэ барюулаа.

Шэнэ правительство дүрбэн партиин: христианско-демократическа, социалис, социал-демократическа болон республиканска партинуудай түлөөлэгшэдhөө байгуулагдаа. Правительствын составта багахан хубилалта болоhон байна. Министрнүүдэй Соведэй түрүүлэгшын тушаалые—Альдо Моро (Христианска демократ), Министрнүүдэй Соведэй түрүүлэгшын орлогшын — Пьетро Ненни (социалист) гадаадын хэрэгүүдэй министрэй —Джузеппе Сарагат (социал-демократ), оборонын министрэй — Андреотти(христианска демократ), дотоодын хэрэгүүдэй министрэй—Тавиани (христианска демократ), юстицын министрэй—тушаалые Реале (республиканец) дааха болоhон байна.

Гансахан лэ хубилалта гэхэдэ, бюджедэй министрэй тушаалда социалист Джолиттиин орондо Пьераччини (социалист) томилогдоhон байна.

Ядуу hула байдалай шалтагаан

РИМ, июлиин 23. (ТАСС). hара шахуу саг соо болоhон кризисэй hүүлдэ арайхан гэжэ байгуулагдаhан правительство үшөөл ядуу, hула зандаа гэжэ Италиин коммунис партиин Центральна комитедэй пленум дээрэ ИКП-гэй хүтэлбэрилгын ба секретариадай гэшүүн Пьетро Инграо гэгшэ мэдүүлбэ. Кризисэй боложо эхилхэдэ ИКП-гэй ЦК-гай пленум июниин 26-да таhалдуулhан хүдэлмэреэ партиин генеральна секретарь Пальмиро Тольяттиин хүтэлбэри доро үсэгэлдэр үдэшэ дахин эхилбэ.

Шэнэ правительствын ядуу hула байhанай шалтагааниие Ломбардиин толгойлдог социалистнуудай бүлэгүүдэй оппозицида ороhон ушараар, мүн зүүнэй тала баримталдаг христианско-демократическа партиин шуумжэлэл хэдэг байhанаар Инграо тайлбарилба.

Дүрбэн партиин хүтэлбэрилэгшэдтэй зүбшэгдэhэн правительствын программа баяшуулай этигэл найдабарида орожо, оронойнгоо демократическа хүсэнүүдэй табидаг эрилтэ удаан саг соо дүүргэхэгүй гэhэн зорилготой байhыень Инграо онсо тэмдэглээ.

ГОЛДУОТЕРТО ХАРЮУ ҮГЭХЭ

Мартин Лютер Кингын хэлэhэн үгэ

НЬЮ-ЙОРК, июлиин 23. (ТАСС). США-гай негрнүүдэй хүдэлөөнэй толгойлогшонорой нэгэн Мартин Лютер Кинг үсэгэлдэр Джексон городто (Миссисипи штат) болоhон олон хүнэй хабаадалгатай митинг дээрэ үгэ хэлэхэ зуураа, республиканска партиhаа президентын тушаалда кандидадаар дэбжүүлэгдэhэн хархис муухай үзэлтэй Барри Голдуотерто харюу үгэхыень негрнүүдые уряалба. Гарлемдэ негрнүүд болон полици хоёрой хоорондо болоhон шуhата тулалдаанда коммунистнууд зэмэтэй гээд үндэhэ яhанай илгаа гаргагшадай hанамжые Мартин Л. Кинг өөрынгөө үгэ соо шоглон наадалhан байна.

hАЛХИ ШУУРГАНАЙ АЮУЛ

ТОКИО, июлиин 22. (ТАСС). Айхабтар ехэ хүсэтэй hалхи шуурган Японой Хонсю аралай баруун эрьеые дайран гараба.

Хэсүү ехээр адхарhан бороонhоо уhанай үер боложо, газар нураа, гэр байранууд уhанда абтаа. Энэ аюулhаа 17 хүн үхэhэн, 30 шахуу хүн hуратгүй үгы болоhон, 240 хүн шархатаhан байна. 50000 гэр уhанда абтаhан ба эбдэржэ, 45 мянган хүн гэр байрагүй үлөө. Япон далайн эрье шадарай 20 мянгаhаа дээшэ гектар таряан уhанда абтаба. Мүн 300 шахуу хүүргэ уhанда абтажа, шоссейнэ болон түмэр зам хаагдаhан байна.

Аюулда ороhон баруун районуудай хүн зондо армиин вертолетуудээр эдеэ хоол, эм дом зөөжэ эхилээ.

Японой газетэнүүд энэ аюул тухай бэшэхэ зуураа, хэрбээ гүрэнэй засагай даамба болон каналнуудые баридаг hаань, уhанай аюулhаа хүн зониие абаржа болохо hэн гээд тэмдэглэнэ.

БУРЯАД ҮНЭН

3-дахи нюур.
1964 оной июлиин 25.

Замай бодолнууд

БАЯН ТЭНИГЛЭН БАРХАНДАМ

Үглөөнэй 7 час 30 минута. Автовокзалай үргэн ехэ платформонууд дээгүүр элдэбын үнгэтэй автобусууд жэрылдэн зогсожо, холын аян замда түхеарһэн хүн зониие уттана. Тэдэ үглөөнэй наранай дулаахан элшэ доро тала хээгүүр хатаржа ябаһан хүлэгүүдые юундэшьеб намда тон элеэр һануулха юм.

Хурамхаан, Хурамхаан, ямар холын нютаг һэм даа! Урдань Хурамхаанһаа Улаан-Үдэ хүрэхын тула хэдэн хоногой хүнэһэ бэлдэжэ гарадаг бэлэй. Суута далайн урда эрьсын шабартай харгы хүн бүхэниие һүгэдхөөдэг байгаа. Ашаанай машинаар үдэртөө арай тэжэ гушан модо дабаха гү, али үгышье һаа нэгэ газартаа хонохо ушартай сагууд болодог һэмнай. Мүнөө энээгүүр дардам шоссе харгы холын хизаар руу мээхэйгээр даллан һуунагтана.

Байгал далайн эрьеэр харгы зүүлэнэ. Байгални, Байгал далаймни, мүнөөдэр ямар номгон даруу гээшэбши, үргэн салуу нюрган дээрэнь жэжэхэншье долгин үгыл, гансал сэнхир уһанай нюруу дээгүүр наранай туяанууд мүнгэтэн наадана. Аяар холо далайн онгосо бишыхан точко шэнгеэр харлажа харагдаха юм, булта хүнүүд мүнөө Байгал тээшэ шэртэнэ. Теэд мүнөө Байгал далай тон лэ аалин, ямар нэгэ урданай домог хөөрэхэеэ байһан үбгэжөөлдэл дуугай зогсоно. Теэд Байгал далай үбгэжөөл гээшэ аал? Намартаа харахат даа, ямар эршэ хүсэтэйгөөр мульһэн дуулгатай тэмсэжэ, шуурган хүсэтэйгөөр шулуун эрьеэ һэжэдэг гээшэб. Уданшьегүй Баргажан тосхондо хүрэжэ ерэбэбди, эндэһээ үргэн уужам Баргажан нютаг тала нугаяа үргэнөөр дэлинхэй, үргэлжэ ногоорон харагдана. Үндэр эгээ Баргажанай хадануудай оройгоор үлэһэн саһан сайбайжа, наранай туяаһаа гэрэлтэн ялбайжа, хүнэй сэдьхэл зүрхэ хүдэлгэн даллаһандал, огторгойн гүнзэгы руу омог үндэр сээжэеэ сэлин шобхорно. Түрэл нютагайм хуһа модод, хадын тэршээ горхонууд шэнхинэн дуулан урдаһаамнай гүйлдэнэд, жэргэн дуулан арадамнай үлэнэд. Баргажан уулын хормойгоор хойно хойноһоо тосхонууд жэрылдэнэ, уужам салуу гудамжануудаарнь ходорон гүйлгэжэ гаранабди. Ямаа хонидоор баян Яригта нютаг үнгэрхэдэмнай Баргажанай хадануудай дундаһаа омог баатартал мүнхэ саһата мүнгэн сээжэеэ сэлин Бархан үндэрэй орой бурьялаа булагуудаа шэдэлэн, һүр жабхалантайгаар манаран харагдана. Энэл наранай энэ үндэр толгойн саагуур шурган орожо байхэ үеэр түрэл Саранхор тосхондоо хүрэжэ ерэбэб. Тосхон орожо ябахадаа автобус байлгажа, шофёртоо һайниие хүргөөд, хамта ерэһэн, танилсаһан хүнүүдтэеэ мэндэ хэлсэн бууxадам, түрэл нютагайм хүнүүд намайе тойрошонхой. гараа һарбайжа гаһар-гаһар энеэлдэжэ байбад. Хоёр жэлэй хугасаа соо түрэл тосхомни нилээдгүй хубилшаһан байба. 300 хүбүүдэй һураха томо ехэ һургуули баригданхай, мүн эгээл шухалань—250 хүнэй орохо клуб баригдажа ашаглалгада оронхой байба. Энэ клуб соо ехэ бага залнууд бии, тиихэдэ библиотекэ, билииардна залнууд. Эндэ эгээл һайшаалтай юумэнь—городой гэрнүүдтэл адли халуун уһаар дулаасуулагдадаг. Ханаарнь шэрэм батарейнууд, уһанай гүйдэг түмэр хоолойнууд жэрылдэхэ юм. Үнинэй хүлеэһэн ехэтэйгээ балайшье һониноо зугааламгүй, түрэл тосхоной гудамжаар гэшхэлжэ эхилбэб. Эндэ нилээд олон гэрнүүд шэнээр баригданхай, колхозой ажалшадай байдал нилээд һайн болонхой. Зүгөөр тосхоной гудамжаар хүнүүд тон лэ үсөөн, булта ажалдаа, хони хайшалалган дүүрэжэ, үбһэндэ гараа хаш.

Мүнөө жэлдэ энэ колхоз ноохо тушааха түсэбөө сум дүүргээ. Харин нёдондо аяар 100 центнер дутуу тушааһан байгаа юм.

Минии түрэл нютагта томо гэгшын Баргажанай хүдөөгэй управлениин Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз оршоно. Энэ колхоз һүүлэй жэлнүүдтэ нилээд хохидолдо орожо, экономическа һула болошоһон юм. Нёдондо жэл энэ колхозые хүтэлхын, хүл дээрэнь гаргахынь тула үшөө залуу, хүсэл зориг ехэтэй Жамсаран Жалсараев гэгшые табиһан юм. Теэд энэ хүн хэр ажаллаа гээшэ хаб. хүнэй найдал дүүргэжэ шадахаар гээшэ ха гү? Энэ асуудалда харюусахын тула ажалайнь үрэ дүнгүүдые харая. Дүнгүүдынь баясамаар. Һү тушааха хахад жэлэй түсэбые энэ колхоз 115 процентээр дүүргэжэ, управлениин, парткомой Улаан туг абажа шадаа, мүншье мяха, үндэгэ тушааха түсэбүүд дүүргэгдэнхэй.

— Түрүүлэгшэмнай залуу хүн даа, үдэр, һүнишье хамаагүй, өөрөө машинаа жолоодоод, холо ойрын гүүртэнүүд, отарануудаар гүйлгэдэг, хэрэгтэй туһатай заабари үгэдэг, хамаг юумэнэй түлөө һанаагаа зобожо, яаража ябадаг хүн,—гэжэ тус колхозой ажалшад залуу түрүүлэгшэ тухайгаа ехэл омог янзатайгаар хөөрэнэд. Нигэжэл урма зоригтойгоор ажаллаа һаа, ямаршье амжалта туйлажа шадаха даа. Мүнөө жэлдэ шииг бороон ехээр орожо, баруун Хунтэйн үргэн уужам сээжэ дээрэ баян дэлгэр тарян бардамаар долгилно. Энэ колхозой тарян мүнөө жэллэ хэзээ хэзээнэйхиһээ сэбэрээр, урмэдэһэгүйгөөр гаража байнхай. Нэгэл хэдэн хоногой үнгэрхэдэ, огсом дуунай хүгжэм доро, энэ далайн долги эсхэн, мантан томо талын комбайн-онгосонууд тамарха байха. Тиихэдэ тус колхозой амжалтанууд тухай бүришье дэлгэрэнгыгээр дуулдаха байха. Би этигэнэб.

Түрэл нютагтаа амаралтаяа үнгэргэжэ байха үедэм СССР-эй Верховно Совдэй түүхэтэ сесси боложо, колхознигуудай абаха пенсиин ехэжүүлэгдэһэн тухай мэдээн сахилгаан түргөөр тараа һэн.

Хүн зоной шаг шарай гансата сэлмэг шэнги үзэгдэжэ байгаа. Үбгэн наһан болоһон колхозник Цэвээн Мухановтай ярилдахадам:

— Ехэл һайн гээшэ даа!—гэжэ уярһан хоолойгоор мэдүүлхэ юм.—Урмашаһан, зоригжоһон бидэнэр минии һуужа шадахаяа болибодди даа. Үбһэндэ гарахамнай.

—Би өөрөө хүдэлмэришэн ангиин зэргэдэ оронхойб. Тиин зун бүри шахуу нютагаа ошожо амардагби. Харин энэ зунайнгаа амаралтын иимэ һайхан ушартай тудалдаһандань ехэтэл баясааб даа. Гансашье хүдэлмэришэн ангиин үмэнэһөө бэшэ, мүн түрэл колхозойнгоо гэшүүдэй зүгһөө агуу партидаа:

—һайн даа!—гэжэ хэлэнэб.

К. ЖАМЬЯНОВ,
ЛВРЗ-гэй шэрэм шудхалгын цехэй хүдэлмэришэн.

Баргажан.

ФЕЛЬЕТОН

Субботын нэгэ үдэшэ

Субботын энэ үдэшые
Сүлөөтэйгөөр уттажа,
Шэлтэй харын гашууе
Шэмэн шэмэн зугаалая,—

Хошон иимэ хөөрөөтэй
Хоёр нүхэд золгоо.
Аман дээрээ «үрмэтэй»
Аятайханаар эхилээ.

Оройдоол хорёод наһатай
Очиров Ринчин—нэгэнииинь.
Хориин Хүл тосхон —
Хожомойнь нютаг сохом.

Нүгөөдэнь Маланов Валерий
«Нүхэр гэбэл нүхэр даа».
Судна заһабарилгын заводто
«Сууда» гараһан һурагтай.

Уулзаһан хоёр урматай,
Угаагүйдөө хашалантай.
— Нэжээдые дараха бэшэ аалди?-
Нэгэниинь эмнин зариганаа.

— Ойлгосотой, ойлгосотой —
— Ойлгооб, ёһотой.
Шарбуунсашье бутаржа,
Шара солхообонууд һаршаганаа.

Бүтылхэнүүдшье һубариба,
Аягануудшье дундарба,
Амануудшье халантаба,
Тархинуудшье манарба.

— Малайжа бү һуу, Маланов,
Мало, очень мало!
Городойл ха даа гороошогүй
Гоһойжо ходол бү һуу.

Ошоод ерэ нэгэндэ,
Охиндомнишье гараагүй,—
Гэжэ байжа Очировынь
Гэмэрхэдэжэ һалаагүй.
— Янаш иихэдээ, Риншүүдэй,
Ямбалжа хүндэлжэ һуун гэһэй.

Уулзажа ууһанай урманда
Уйгарлажа одоо ялай!—
Нүгөөдэнь баһал харюутай,
Нүхэртөө зандараатай.

Зай... тиигээд дахин
Залгаа шэлтэй архи.
Аягануудшье дундаржа
Тархинуудшье дондорно.

Зосоохи халуун багтангүй,
Газаашаа бултаганаа.
Һууһан гэршье уйтаржа,
Хуудам уйлсэ дуудаа.

— Заюулай, заюулай, заюулай
Зангыемнай мэдэхэ гүт?
— Гарай шалаа гаргаха
Габьяа зурхэтэй хэн бииб?

Үйлсэдэ ябаһан Медведевые
Үрсэгэнэтэр энгэрдээ.
Нюур нюдэ балай
Нюдаргаа буулгажа мэдээ.

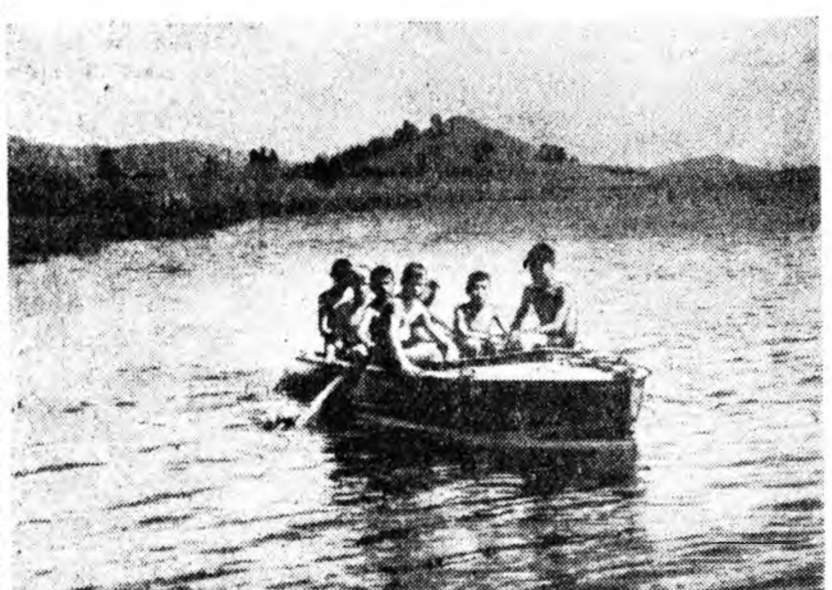
...Үглөөнэй гимнын ханхинахада
Үндынэ Очиров.
Малаан духаяа эльбэһэн
Малановынь хурхирна.

Олон тээһээ харуултай,
Орон дээрээ хүлеэтэй
Һэргэжэ ядаһан хүйхэршүүл
Һэгээл орон гэхэдээ,

Милициин машина соо
Мэдээгүйхэн бүмбэржэ,
Угаалгын хүйтэн гэртэ
Һүни морилһон байбал ха...

Субботын үдэр зэмэтэй гү?
Шэлтэй хара зэмэтэй гү?
Сэсэн тэнэг зэмэтэй гү?
Сэгнэжэ үгыт нүхэд.

Р. ЦЫБИКОВ.

Һурагшад зунай үедэ сэбэр агаартай гоё һайхан газар байрлаһан лагерьта амарна, түрэл хизаараа шэнжэлэн, аяншалгада ябана. Зураг дээрэ: 1-дэхи интернат һургуулиин лагерьта амаржа байһан һурагшад Гильбэрдэхи «Баянгол» гэжэ нуур дээгүүр онгосоор тамаран сэнгэнэ.

Ж. ЖАБОНОЙ фото.

ТААБАРИ

Эдэ таабари Боохоной аймагай Буряад-Енгүүдэй дунда һургуулиин аман үгын зохёолой кружогойхидой суглуулбаринһаа тус һургуулиин түрэлхи хэлэнэй ба литературын багша нүхэр И. Антропов манай редакцида эльгээбэ.

1. Бээлэй бэлшэбэ,
   Бэгсэргэ сомсорбо,
   Заадай зарлаба,
   Забхан хорибо.
2. Бэень досоогоо
   Толгойнь газаагаа.
3. Дэрэ дээрэ
   Дэмы бэшэг,
   Унталга соо
   Уймар бэшэг.
4. Тээ тэндэ тэхээшээ
   Тэхэйн эбэр минаашаа,
   Доро дохиншоо
   Дохолон Алешка
   һахалзаа
5. Зундаа дахатай аад
   дааpaxa,
   Үбэлдөө дахагүй аад
   даарахагүй.
6. Хасуури модо
   Хахалжа ядааб,
   Хамниган хүниие
   Хүсэжэ ядааб.

БУРЯАД ҮНЭН

4-дэхи нюур.
1964 оной июлиин 25.

Энэ хуудаһанда уншажа һонирхыт:

Түрэл нютагайм түүхэтэ хүгжэлтэ

*

Жаргалта үеын жабхаланта домог

*

Охитой хараар ундалһан Очиров Маланов хоёрой уршагта ябадал

*

Шог расска з

ТЭРЭ ҮЕЫН ДУУНУУД ЗАМХААГҮЙ

Шэнэ үеын Буряад дуунуудай түүхэһээ

Агуусэ Октябриин хубисхалай һүүлээр, 1920 онһоо хойшо манай буряад уужам тала нютагуудаар һайхан ирагуу аялгатай, гүнзэгы удхатай шэнэ шэнэ дуунууд ехэл олоороо мүндэлжэ эхилээ һэн. Тэдэ дуунууд хүдөөгэй буряад залуушуулда ехэл таатай һайханаар үзэгдэжэ, шамдуу түргэнөөр нютаг нютагаар, айл аймагаар тараһан юм. 1923 ондо Буряад-Монгол автономито республика тогтожо, залуу республикын ниислэл Дээдэ-Үдэ хотоһоо хүдөө буряад нютагууд руу шэнэ байдалай һуури тогтоохо ажал ябуулгада хабаадалсахаа, партийна ячейкэ, комсомолой бүлгэм тогтоохоо түрүүшын эдэбхитэд олоороо эльгээгдэһэн байгаа. Тогтоһон шэнэ социальна журам, шэнэ байдал тухай хүдөөгэй арадта ойлгуулха, комсомол бүлгэмдэ залуушуулые оруулха, шажан бурханда шүтэхынь болюулха хэрэгтэ шэнэ удхатай арадай дуунууд гээшэ ехэл туһатай, дайшалхы хүсэтэй зэбсэг болоһон юм. Зүгөөр тэдэ дуунуудаа олоор дары түргэн зохёохо, аялгынь тааруугаар найруулха гээшэ баһаш гайтайхан хэрэг байһаниинь мэдээжэ. Урданай буряад аялга абажа оруулха гэхэдэ, тоншье таарамжагүйнь ойлгосотой һэн. Юундэб гэхэдэ, урданаймнай дуунууд хуу баран ута унжагай аялгатай дээрэһээ, тэдэнь шэнэ залуушуулай тэгшэхэн гэшхэдэлтэй марш шэнги дуунуудта оройшье таарахагүй байһан. Тиимэһээ шэнэ дуу зохёогшод нэгэ талааpaa —монгол, нүгөө талааpaa—ород арадай дуунуудта хандажа, таатай зохид аялгануудые оложо, бага зэргэ буряадшалан, шэнэ дуунуудые зохёон гаргадаг болоһон юм. Тэдэ дуунуудые үгынь талаар абаад харабал, заримандаа тон шэнэ шүлэгүүдтэ, үгы гэбэл, хуушан дуунуудые һэльбэн тааруулжа найруулагдаһан байха юм.

Энэ зун Буряадай комплексно эрдэм-шэнжэлэлгын институтдай арадай хүгжэмтэ аман зохёолые суглуулдаг экспедици буряад нютагуудаар ябажа, дуунуудые бэшээ. Тэрэ ябахадаа буряад арадай дунда Совет засагай тогтоһон хойно гараһан дуунуудые илангаяа анхаралтайгаар бэдэржэ бэшээбди. Яһалашье олон дуунууд бэшэгдээ юм. Жэшээлхэдэ, «Комсомол болоё» гэһэн дуун удхынгаа, аялгынгаа талаар һонирхомоор. Энэ дууе бидэ Хяагтын аймагай ноёхоной сомоной Түхэм нютагта 52 наһатай колхозой тугалшан Цыпилма Дашиевна Жигмитоваһаа бэшэжэ абаабди. Энэ дуунай эхиень хараад үзэбэл, монгол дууе абажа шэнэлэн һэльбээд, бага зэргэ буряадшалан найруулһан юм байна гэжэ һанахаар. Зүгөөр анхаралгүйшэгөөр уншаад гарахада нэгэдэхи бадаг хоёрдохи хоёройнь хоорондо удхын талаар холбоон оройдоош үгы, харин урданай арадай дуунай эхиндэ хоёр шэнэ шүлэгүүдые зохёожо табяад, миин зүндөө тиишэнь няажархиһан юм гү гэхээр. Зүгөөр саашань һайнаар шүүмжэлэн шэнжэлхэдэ, яһалашье таатай, удхын холбоотойшье байһаниинь элирхэ юм.

Сагаан хөөһөөр долгилжо байһан уһан далай, М. Горькиин «Буревестник тухай дуун» ба революциин урдуурхана һэшэгдэһэн бусад романтическа зохёолнуудһаа эхи абан, арад зоной хубисхалта ехэ хүлгөөе харуулһан уран һайханай образ бии бшуу. Тэрээн тухай буряадай хорёод гаран оной эрдэм бэшэгтэй комсомолшууд, багшанар, хүдөөгэй соёл гэгээрэлэй ажал ябуулагшад һайн мэдэхэ байгаа.
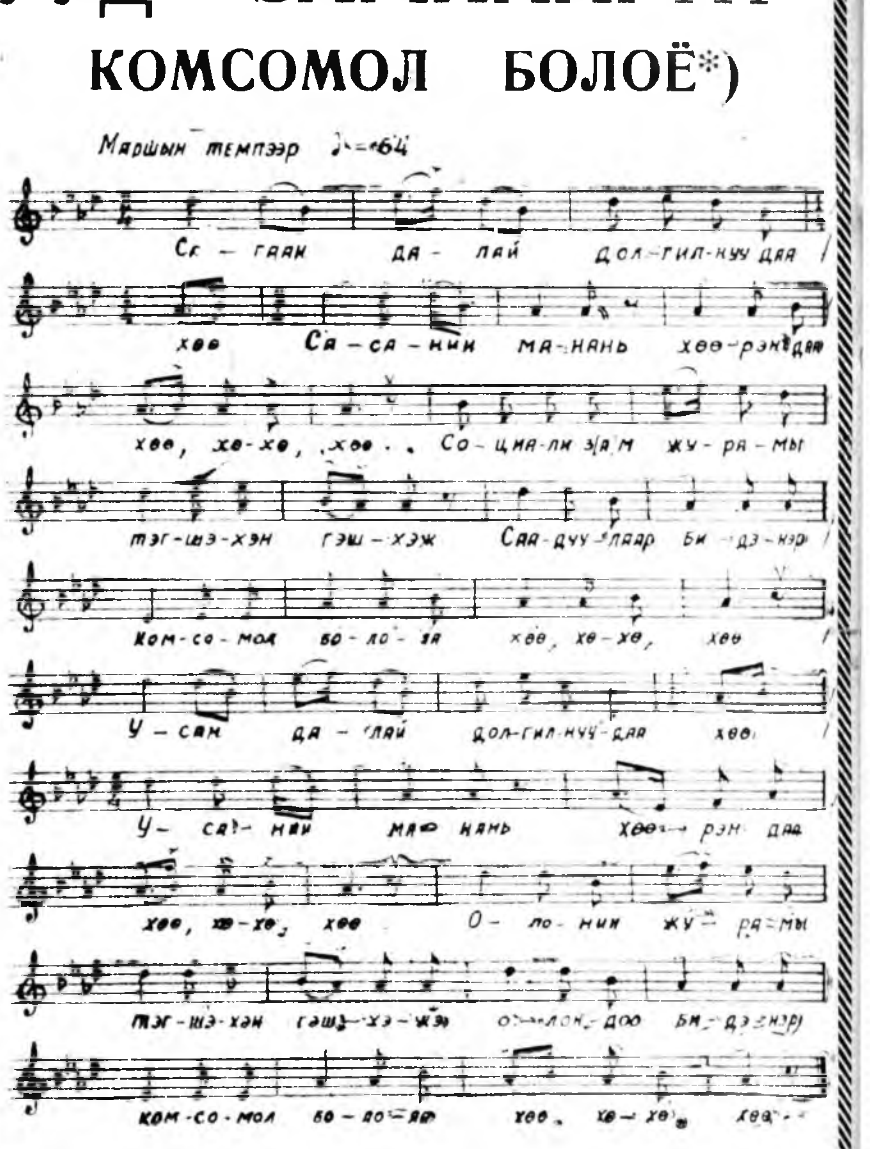
Гадна, Сагаан далайн эрьедэ, Архангельск хотодо ара тылэй ажалда хабаадахаар 1916—1917 онуудта манай буряад хүбүүд оло мянгаараа татагдаһан, тэндэ окоп малталгын хүдэлмэринүүдтэ хабаададаг байһан юм. Октябриин Агуу хубисхалай болоходо, арад зоной хүлгөө, хүдэлөөниие яһала үзэһэншье, хараһаншье нэгэниинь энэ дуу зохёожо болоо, хэн мэдэбэ.

Сагаан далай долгилжо
Саһанай манан хөөрэнэ, —

гэхэдээ, энэмнай хаанта засагай үедэ бүхы Россиин олон миллион ажалшан арадуудые муухай агаараар утажа, төөрюулжэ байһан, харанхы балар уняар-манан дэгдэжэ, сэлмэг һайхан дэлхэйдэ сэбэр агаараар һэбшээлэн, арадуудта һайхан сагай ерэһэниие харуулһан гүн удхатай образ болоно бшуу. Саашанхи бадаг шүлэгыень хаража үзэбэлнай, түрүүшын хоёр мүрые үргэлжэлүүлһэн гүнзэгы удхатай нэгэ һабаа һабагшань болоно. Иимэ һайхан жаргалтай сагай мандажа байхада, бидэ буряад залуушуул энэ агууехэ олоной тэмсэлые холоһоо хаража байнгүй, энэ тэмсэлдэ шадаха зэргээрээ туһа хүргэн хабаадалсаел гэжэ, социалис журамые хазайлгангүй, сэбэр сэхээр ябажа, тэгшэ зоригтойгоор гэшхэлжэ, комсомол бүлгэмэй гэшүүн болоёл, хамсытаа шамажа, хормойгоо шуужа, урагшаа дабхиел, шударгытаар ажаллаел гэһэн гүнзэгы удхатай. Тиимэһээн энэ дуун хорёод оной дүлэтэ үеын эрхим зоригтой буряад комсомолшууд, залуушуулай дайшалхы марш-дуунуудайнь нэгэн энэ байһаниинь арсашагүй.

Д. ДУГАРОВ,
комплексно институдай научна хүдэлмэрилэгшэ.

КОМСОМОЛ БОЛОЁ*)

Сагаан далай долгилнуу даа хөө,
Сасании манань хөөрэн даа,
хөө хө-ө, хөө.
Социализм журамы тэгшэхэн гэшхэжэ,
Саадуулаар бидэнэр комсомол болоя,
хөө хө-ө, хөө.
Усан далай долгилнуу даа хөө.
Усании манань хөөрэн даа,
хөө хө-ө, хөө.
Олонии журамы тэгшэхэн гэшхэжэ,
Олондоо бидэнэр комсомол болоя,
хөө, хө-хө, хөө.

*) Дуунай үгэнүүд дуулагдадаг транцкрипци гэхэ гү, али аялгалдаг ёһо соогоо үгтэбэ.

С. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ

ТАНИЛСАЛГА

Шог ёгто рассказ

— Оо! Уран зохёол,— хүнгэн хэрэг бэшэ. Харахан хүлһээ нилээхэн лэ адхажа, шүлэгэй мүрнүүд гаргагдадаг гээшэ. Зарим зон минии бэшэһэн юумэ ойлгодоггүй. Аймагай редакци абаашахадаш—гаргахаяа сагаагаараа айдаг, республикын газетэдэ эльгээһэмни, тэндэһээ...—гээд тэрэ хүбүүн костюмайнгаа хармаан уудалжа, дүрбэ нугалжа эбхэһэн саарһа гаргаад, хажуудхидаа һарбайба.—Энэ уншагты, юун гээшэб?

Хүрин шляпатай, даруухан наһажаал хүниинь уншаба.

—М-даа...—гэжэ утаар һанаа алдаһаншуугаар гү, али ямар нэгэ юумэндэ урмаа хухаржа, сүхэрһэншүүгээр амилаад, бодолгото болонгёор богони хюмһатайнууд нарин сагаан хургануудаараа үбдэгөө тоншоно.

—Юун харюу гээшэб? Тиимэ бээз? Теори үзэ, ном унша, тиигээд шүлэг бэшэ гэхэдээ. Тэндэ юушье мэдэхэгүй хүн һуудаг ха даа.

—Залуу нүхэр, үнинэй шүлэг бэшэдэг гүт?—гэжэ тэрэ хүрин шляпатай хүниинь асууба.

—Шүлэг? Хэзээнһээ бэшэжэ эхилһэн хамаатай юумэ аал? Лермонтов, Пушкин гэдэгүүд, хөөрүүшэг хүнэй «маамаагаа» хүхэжэ хэбтэхэһээ гэхээр бэшэжэ эхилһэн юумэл. Зарим зон ехэшье болоод бэлигээ мэдэрдэг ааб даа...

—Та алиндань орохо болонот?—гэжэ шляпатай хүн үгыень таһалба. Энэ наадалан татажа табиһан асуудалые залуу хүбүүн ойлгонгүй:

—Би гү? Алиндаа ньшье бэшэ. Уран зохёолой замда поэт бүхэн ондо ондоо харгыгаар ородог юм. Би, байза, арбатайдаа эхилээ гээшэ гүб даа...—гээд, духынгаа үсөөхэн уршалаануудые хүмиба.

—Мүнөө хэдытэйбта?

— Арба найматайб. Бэшэхэ забда заяан олдоногүй. Колхозой ноёд һайд гасаалһан юумэдэл, ажалда үлдэдэг. Бараг даа, хожом гэжэ байха,—гээд залуу зохёолшо бургааһандал нариихан гараараа хии руу зангаба.

— Хүбүүн, нэрыетнай мэдэнэгүйб, хүлисэгты, нэгэ шүлэгөө уншажархиит—шагнаха дуратай хүм.

—Би—Бадма Дымбрылов, али... үгы—Бадма Дымбрылов гээшэб. Үшөө һургуулида байхадаа ханын газетэдэ гаргаһан шүлэгөө уншажархиһууб. Үхибүүдтэ зорюулһан юумэ даа,—гэжэ хэлэн сасуу, залуу поэт хоолойгоо хард байса заһажархёод, хашамал нарин хоолойгоор уншажа мэдэбэ:

Намар дүтэлөө,
Ногоон хагдараа
Намжалмаа ерээ
Нарһата һургуулидаа.
Янгинама хюруу
Яһала унаа.
Ямаадууд, барһад.
Ямбатай болоо.

Дүүргэмсээрээ дайсанаа даражархиһан бүргэдтэл, хобшогор сээжэеэ урагшань хаяад, дээгүүр харан. һууба.

—Үшөө, үшөө саашань уншагты,—гээд шляпатай хүн мэхэтэйгээр энсэд гэбэ. Залуу поэт шүлэгни энэ хүнэй зүрхэ дайрабагүй ха гэжэ баталамсаараа, ондоо юумэ уншахые дурадхаба.

Оо, буряад дайдам, инаг
дурамни.
Шамдал дураяа хадагаланхайб.
Хабарайл богонихон хугасаа соо
Хүхеэд абадагши, барһахамни,

—энэ поэмэһээ абажа уншабаб. Түрэл арадайнгаа урданай ба мүнөөнэй байдал харуулха хүсэлэнтэйб. Поэмыем анхандаа манай нютагай поэт Дамдин Жаргалон магтаа һэн.

—Жаргалон магтаа? һайн гээшэ... Теэд хэзээ магтааб?—гэжэ шляпатай хүн гайханги асуугаад, будан сагаан һаншагаа хургаараа түргэ түргэн маажасагааба.

—һая даа. Бараар бэшүүлээд, нэгыень газетэдэ, нүгөөдыень Дамдиндаа эльгээ һэм. Газетэ гаргаагүй, зүгөөр Жаргалон магтаа. Тэрэш поэмыем зүб мүртэнь оруулхал байха, үзөөрэйгты,—гээд үшөө юумэ хэлэхэ һанаатай шүлһөө залгижа һуутарнь, шляпатай хүн тэсэлээ баража:

—Хүлисэгты, залуу хүбүүн, поэмэһээ гэжэ уншаһан бадагтнай тон ахираар оршуулһан Сергей Есенинэй шүлэг байна. Залуу хүн хадаа даруушаг ябаха хэрэгтэй. Тиихэдэ поэт нэрэеэ гутаажа ябаагүй һаа, ехэл һайн байгаа. Та намайе хүлисөөрэйгты, зүгөөр ямаршье поэмэ намда эльгээгээгүй һэнта—тиимэһээ ямар харюу танда үгэхэ һэн биб даа. Зай, би танай танил Дамдинтнай гээшэб—танилсая.

ЭНЭЭНИИЕ МЭДЭХЭ ГҮТ?

Далайн уһанай дээгүүрхи үе эгээн ехээр халахадаа Персидскэ тохойдо (залив) август һарада 35 градус хүрэдэг байба.

* * *

Волго мүрэн адагай 1 литр уһанда 1 грамм дабһан байдаг. Тиихэдэ Кара-Бугаз-Гол гэжэ тохойн 1 литр уһан 200 грамм дабһатай.

* * *

Бүмбэрсэг дэлхэй дээрэ хэды шэнээн мүльһэн бииб гэхэдэ, 20 миллион дүрбэлжэн километр болоно. Дэлхэйн бүхы мүльһэнэй 90 процентнь Антарктидада юм.

ХОЁР ГҮЛМЭРХЭН.

Ф. СОРОКИНОЙ фото.

ПРАВДА БУРЯТИИ

Нэгэдэхи хуудаһанда: «Хүдөөгэй барилганууд» гэһэн түрүү бэшэг; таряа хуряалгада автотранспортнуудые бэлэдхэхэ тухай В. Головкын статья; пропашной тарилгануудые харууһалга тухай мэдээсэлнүүд; «Буряад орон доторнай» гэһэн юрэнхы гаршаг доро республикын элдэб һонин; Москваһаа абтаһан мэдээсэлнүүд толилогдобо.

Хоёрдохи хууһаданда: КПСС-эй горкомой инструктор В. Угрюмовай «Хэниинь илагша ааб?» гэһэн гаршагтай корреспонденци; «Зунай зулгы сагай үнгэржэ байхада...» гэһэн гаршагтай тусхай корреспондент З. Тэлинэй бэшэг дотор Хяагтын үйлэдбэриин управлениин «Дружба» колхоздо һү һаалине муугаар эмхидхэгдэжэ байһан тухай хэлэгдэнэ. Мүн эндэ газетын штатнабэшэ корреспондент Б. Ширеторовэй «Түрүү зэргэдэ» гэһэн бэшэг хэблэгдэбэ.

Гурбадахи хуудаһанда: РСФСР-эй арадай ажахын хүгжэлтэ тухай РСФСР-эй ЦСУ-гэй мэдээсэл; Хабаровскын драмтеатрай табиһан «Петровка 38» гэһэн зүжэгтэ шэнжэлэл; гадаадаһаа абтаһан һүүлэй мэдээсэлнүүд оруулагдаа.

Дүрбэдэхи хуудаһанда: Субботын үдэртэ зорюулагдаһан элдэб һонин бэшэг, корреспонденци, мэдээсэлнүүд толилогдобо.

Редакторай орлогшо
Ц. Ц. ЦИБУДЕЕВ.

Манай адрес, телефонууд

АДРЕС ОБЪЕДИНЕННОЙ РЕДАКЦИИ: гор. Улан-Удэ, улица Ленина, 35. Телефоны: редактора—23-67, зам. редактора—38-42, зам. редактора—35-84, секретариата—27-37, отделов: сельскохозяйственного производства и партийной жизни—47-59, 35-14, промышленного производства и партийной жизни—48-39, 33-61 корректорская—35-95.

Улица ЛЕНИНА, 26. Телефоны отделов: идеологического—24-74, советского строительства и быта—34-93, рабселькоров и писем—25—41, 38-30, информации—32-74 и переводов—34-05.

гор. Улан-Удэ, типография управления по печати при Совете Министров Бурятской АССР.

Н00174. Зак. № 712.